

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 105. szám

2015. 1. szám

tartalom

igehirdetés

Kovács Pál: Megdicsőíttetik az Emberfia / 1

tanulmányok

Ordass Lajos: Az egyház az idők viharában / 3

Isó Gergely: Ordass Lajos az 1957-es minneapolis-i világgyűlésen II. / 6

Véghelyi Antal: ... hogy a Krisztus keresztje el ne veszítse erejét (1Kor 1,17) / 15

Luther-konferencia

Hafenschér Károly: Van-e okunk ünnepelni? Gondolatok 2017-ről
a 2015-ös Luther-konferencián / 23

Véghelyi Antal: Láthatóan kegyelemből / 29

könyvismertetés

Tubán József: Válasz, ami kérdez / 38

tartalmi összesítők / 40

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 105. szám – 2015. 1. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János,
Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Olvasószerkesztő: Ittész Dániel és Venásch Eszter

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Megdicsőíttetik az Emberfia

Néhány görög is volt azok között, akik felmentek az ünnepre, hogy imádják az Istent. Ezek odamentek Fülöphöz, aki a galileai Bétsaidából való volt, és ezzel a kéréssel fordultak hozzá: „Uram, Jézust szeretnénk látni.” Fülöp elment, és szólt Andrásnak, András és Fülöp elment, és szólt Jézusnak. Jézus így válaszolt nekik: „Eljött az óra, hogy megdicsőíttessék az Emberfia. Bizony, bizony mondom néktek: ha a búzaszem nem esik a földbe, és nem hal meg, egymaga marad, de ha meghal, sokszoros termést hoz. Aki szereti az életét, elveszti; aki pedig gyűlöli az életét e világon, örök életre őrzi meg azt. Ha valaki nekem szolgál, engem kövessen; és ahol én vagyok, ott lesz az én szolgálóm is; és ha valaki nekem szolgál, azt megbecsüli az Atya.” (Jn 12,20–26)

A pogány görögök megjelenésének a híre Jézusban egy távolabbi, eszkatológikus esemény megvalósulását idézi fel, amely kapcsolódik a közvetlenül még előtte álló, meg nem történt eseményekhez, halálához és feltámadásához, amelyek együtt az egész emberiség megváltását jelentik. Így ő már erről beszél a tanítványainak: „Eljött az óra, hogy megdicsőíttessék az Emberfia.” (Jn 12,23) A passzív nyelvtani forma is az Istenre utal, mert ő viszi ezt végbe. Itt az idő, hogy mindez megtörténjen, és nyilvánvalóvá legyen Jézus dicsősége.

Igaz, hogy Jézusnak volt már a földi életében is dicsősége. Megkeresztelkedésekor a Jordán vizénél megnyílt az ég, leszállt a Lélek az égből, és mennyei hang szólt: „Ez az én szeretett fiam, akiben gyönyörködöm.” (Mt 3,17) Majd később, amikor három tanítványa jelenlétében egy magas hegyen szemük láttára elváltozott, és fényben ragyogott, Mózesrel és Illéssel beszélgetett, megisméltődött ez a szózat. A tizenkét tanítvány pedig a kánai menyegző csodájában látta meg Jézus dicsőségét, és hittek benne.

Az isteni élet magva az élő és a hirdetett ige.

A zsidó nép vezetői és a farizeusok azonban mégsem tudták Isten Fiának elfogadni, mert szerintük nem tartotta be Isten törvényét, és ráadásul ember létére Isten Fiának mondta magát. Ők megbotránkoztak ezen, ezért a betániai Lázár feltámasztása után mindannyian egyetértettek abban, hogy megölik.

Jézus mindezek tudatában is készségesen és önként vállalja a következményeket, a halált is, mert így tölti be küldetését. Ezért beszélt a sokaságnak arról, hogy a jó pásztor, aki életét adja a juhokért, örök életet ad nekik. Ha elveszik az életét, az sem ellenségei győzelme: „... mert én odaadom az életemet, hogy aztán újra visszavegyem. Senki sem veheti el tőlem: én magamtól adom oda. Hatalmam van arra, hogy odaadjam, hatalmam van arra is, hogy ismét visszavegyem: ezt a küldetést kaptam az én Atyámtól.” (Jn 10,18–19)

A kereszt tehát nem kegyetlen sors a számára, és nem is a gyalázat fája, hanem az ő megdicsőítése, aki elválaszthatatlan egységben van az Atyával, mégsem a maga javára él ezzel az adottságával: „... megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel” (Fil 2,7). Tanítványaira is

vonatkotzatva mondja: „Aki szereti az életét, elveszti; aki pedig gyűlöli az életét e világon, örök életre őrzi meg azt.” (Jn 12,25)

Ezt mondja el most tömören az élő természet egy képével, példájával: „... ha a búzaszem nem esik a földbe, és nem hal meg, egymaga marad; de ha meghal, sokszoros termést hoz.” (Jn 12,24) Ezzel példázza a maga halálát. Talán éppen a görögök, a pogányok megjelenése révén, a távolabbi követőkre tekintettel beszél így. A zsidó szokások, kultuszi gyakorlat az engesztelő áldozat képében fogalmazódott meg. A mai, természetet ismerő embernek is jobban érthető így ez az egyedülálló esemény.

A lényeg azonban mindenképpen az élet. Hogyan szolgálhatja a halál az életet? Lám, ilyen egyszerűen. Isten teremtő munkája az élet, és ezt viszi tovább terve szerint a beteljesedésig. Ebbe a folyamatos életbe tartozik bele a „sokszoros termés hozam” is. A szerves élet továbbvivője egyedileg a mag. Benne van a csíra, az élet kezdete. Megfelelő körülmények között kihajt, növekszik, és új magokat is terem. Ez a meghalás tehát nem a megsemmisülés, hanem az élet továbbadása.

A Szentírás Jézusra is alkalmazza a mag kifejezését. A galata levélben (3,16) a magyar fordítás ugyan utódokról beszél, de az eredeti görög szöveg magot (*szperma*) mond. „Az ígéretek pedig Ábrahámnak adattak és az ő utódának. Nem úgy mondja az Írás: »és az ő utódainak«, mintha sokakról szólna, hanem csak egyről: »és a te utódotnak«, aki a Krisztus.”

A magvető példázatát ezért magyarázza így Jézus: „A mag az Isten ígéje.” (Lk 8,11) Az élő ige pedig „... Istennél volt, és Isten volt az Ige. [...] Benne élet volt, és ez az élet volt az emberek világossága.” (Jn 1,14) Mag nélkül, ige nélkül nincs élet. Az isteni élet magva az élő és a hirdetett ige. Ez szüli újjá a bűneiben halott embert, mert újonnan kell születni, ahogyan Jézus mondja Nikodémusnak. Péter apostol Jézus feltámadása után már arról ír: „... egymást kitarthatóan, tiszta szívből szeressétek, mint akik nem romlandó, hanem romolthatatlan magból születtetek újjá, Isten élő és maradó ígéje által”. (1Pét 1,22–23) Mert közben végbement mindaz, amit Jézus véghezvitt a golgotai kereszten és feltámadása által. Mert Jézus halála és feltámadása az életet szolgálja. Nemcsak az övét, hanem mindazokét, akik az övéi. Ők adják tovább az új parancsolat szerint: „... ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást!” (Jn 13,34)

Ehhez szerezte és rendelte a megfeszítése előtti éjszakán, a tizenkét tanítvánnyal együtt elköltött utolsó vacsora alkalmával, hogy az ő emlékezetére vegyék, egyék a kenyeret, mely az ő teste, és igyák a bort, mely az ő vére. Ezért ezt pünkösdtől már a Jeruzsálemben létrejött, mintegy háromezer főnyi gyülekezettől kezdődően gyakorolták. Pál apostol a korinthusiaknak már úgy írja, hogy ezt mint hagyományt adta át, hogy a keresztyének ezt cselekszik Krisztus emlékezetére, míg eljön teljes dicsőségében. Mert addig a keresztyének a termés, az új magok. A keresztyén hívők és gyülekezetek egymást segítő áldozatkész szeretetében mutatkozik meg az igazi hit gyümölcse. Ez még a vértanúságban is éltet. „A keresztyének vére mag, hiszen új élet sarjad belőle, mert éppen a vértanúk bátor bizonyágtételének hatására sok pogány lett keresztyénné” – írja Tertullianus a II. század elején.

Ha hit és béke van szívemben, akkor Istenre figyelek és készségesen végzem másokra is figyelő életem. Erre mondja Jézus: „... azt megbecsüli az Atya.” (Jn 12,26)

Az egyház az idők viharában¹

Az idők viharáról nem kell részletesebben szólnom. Sokan beszéltek és írtak is már róla. De meg amúgy is ismerjük. Alaposan megtépzott minket is. Elsodorta nemzedékek sok fáradságos munkájának eredményét. Amerre elszárgult a háború pusztító vihara, mindenfelé rom maradt nyomában, s az idők vihara a lelkekben is egymásra döntött mindent. Ugyanez a vihar még máig is érezteti lökéseit, és megmaradt értékeinket kockára teszi.

Sokkal inkább kell azonban szólni az egyházzal.

Bár keresztségünk óta benne élünk, mégis olyan sok tájékozatlanság nyilatkozik meg róla szóló beszédünkben! Nem beszélek arról, milyen ferdén ítélik meg az egyházat azok, akik ellenségesen állnak szemben vele. De ha az értékelést kifejező felfogásokat veszem számba, azokban is mennyi gyökeres ellentét!

Ilyenfajta elképzelések közkeletűek az egyházzal: az egyház nemes célú egyesület; azt a feladatot tűzte maga elé, hogy Jézus Krisztus áldott evangéliumát terjeszti el a világon; ennek érdekében gyűjti egybe tagjait is.

Más indoklást ad a következő nézet: az egyház egyes emberekből tevődik össze, akiknek a szívében felébredt a Jézus Krisztus iránti ragaszkodó, hálás szeretet; éppen ez a közös szeretet köti össze egymással az egyházba tartozó tagokat.

Ez a felfogás mindkét esetben nyilvánulhat igen meleg hangú érelemmel. Az ilyen közöség az egymást támogató szeretet és az Isten

ügye iránti buzgóság sok megható példáját tudja a világ szeme elé állítani. A baj azonban mindkét felfogás esetében az, hogy nem fedi az igazságot. Az egyházzal csak úgy vélekedik, mint emberi alkotásról. Rendszerint arra is hivatkoznak, hogy Jézus tanításában nem tudják felfedezni az egyházalapító szándékot, mert – nézetük szerint – Jézus annyira a világ végső megítélésének gondolkörében élt, annyira meg volt győződve arról, hogy egy hatalmas vízözön meghozza a világ végét, hogy nem gondolt, nem is gondolhatott egy hatalmas egyházi szervezet kiépítésére. Mert árvíz fenyegette területre az ember nem szokott házat építeni. Mivel így tehát nem Jézusnak tulajdonítják az egyház megalapításának művét, azért az egyházat egészen egyoldalúan jó szándékú kegyes emberek művének tekintik és hirdetik.

Mi azonban az Írás és a hitvallás alapján azt hirdetjük, hogy az egyház nem áradás veszélyében élő területen emberkézzel épített ház, hanem öröktől fogva megalapozott rendíthetetlen szikla, melyet Isten éppen az áradattal szemben alkotott menedékként. Luther is bibliai alapon tanítja, hogy Isten először az egyházat teremtette (a jó és rossz tudásának fája), csak azután hívta életre a családi közösséget, majd pedig a bűneset után a világi felsőbbiséget. S amint az egyház volt az első, úgy ez marad az utolsó is, míg a világ végén minden összeomlik.

Isten az egyházat *éppen a vihar számára, a vihar miatt teremtette.*

¹ Elhangzott Soltvadkertben 1946. június 23-án. Gépírásban megmaradt a Fében Diakonissza Egyesület jóvoltából.

Ebből meglepődve azt kell tudomásul vennünk, hogy Isten az egyházat éppen a vihar számára, a vihar miatt teremtette. Tehát téves úton járunk, amikor riadt jajveszékeléssel panaszkodunk: Jaj! Hát már az egyház sem maradhat békén? Jaj! Hová jutunk, hogyha már az egyház is harcba jut!

Tudomásul kell vennünk, hogy újra el ne feledjük, hogy az egyházat Isten azzal a rendeltetéssel teremtette, hogy a viharban álljon.

Bibliolvasó ember előtt ez egyébként világos is. Olvasom az evangéliumokban, mint készítette fel Jézus a tanítványokat arra, hogy üzenetét a világba elvigyék. Sehol sem olvasok arról, hogy olyan ígéretet adott volna nekik, hogy hozzá ragaszkodó hűségükért külső nyugalomban

lesz részük. De annál többet olvasok arról, hogy sorsukat báránysorsnak mondotta (farkasok tépik szét), arról, hogy üldözni és kergetni fogják őket, üldözőik még azt hiszik, hogy ezzel istentiszteletet végeznek!

Az egyháztörténelem is ugyanerről győz meg. Bizony az egyház viharban állt, és üldöz-

zésben volt része – rendszerint a leghevesebb támadásokat akkor kellett elhordoznia, mikor hivatását a leghívebben teljesítette. Másik oldalról indulva is ugyanide kell eljutnunk. Ha az egyházat nem tépázza az idők vihara – s itt nem csak háborús viharról szólok –, akkor minden okunk megvan arra, hogy aggodalmaskodással kérdezzük meg, vajon nem árulta-e el az egyház a hivatását. A világ talán csak azért nem bántja, mert túlságosan hozzásimult már akaratához? Vagy az egyháznak nincsen már bűnbánatra intő üzenete?

Most bizonyos, hogy az egyház viharban állt, és áll még mindmáig. Ezért is van szükség arra, hogy ezen a címen eszmét cseréljünk.

Felvetődik most számunkra a kérdés: mit is kell hát tennünk? Mindenek előtt arra kell ügyelnünk, hogy az idők vihara gyávaságig meg ne rémítsen. Hiszen láttuk, hogy ez szükségszerűen van így. Ezért van az egyház, hogy vihart álljon.

Most kell gondoskodnunk arról, hogy az egyház a viharban teljesíthesse is hivatását: egy-

begyűjteni a viharverteket. Akiket megtépázott az élet, rongyosra vetkőztetett, azokat az egyháznak kell elvezetnie a gazdag mennyei országba.

Azt kell tennünk, hogy elosztjuk magunk között egymás iránti felelősségtudattal a munkát, mellyel a világ szemében is reális összetartó hatalommá tudjuk tenni az anyaszentegyházat.

Most az a feladatunk, hogy mindazokat a romokat, melyek a vihar nyomában támadtak, eltakarítsuk, és a rongálódásokat újjáépítsük.

Az is parancsunk, hogy fogjunk össze mindazokkal, akik az anyaszentegyházat kincsüknek vallják, ha más felekezet tanítása szerint borulnak is imádatra Isten oltára elé.

Ha az egyházat *nem tépázza az idők vihara, akkor minden okunk megvan arra, hogy aggodalmaskodással kérdezzük meg, vajon nem árulta-e el az egyház a hivatását?*

Mindenekelőtt is *arra kell ügyelnünk, hogy az idők vihara gyávaságig meg ne rémítsen.*

Szeretném ma összefogni minden ember lelkét. Azét is, aki az egyházért féltő szívvel aggódik. Azét is, aki pusztulásáért hevül. Szeretnék mindenkit kézen fogva felvezetni egy mindenek fölé emelkedő hegyoromra. Oda, ahol nem dühöng a szél és ahol rendíthetetlenül áll az időtlen időkkel dacoló magas bérc. Onnan alátekintենék a föld templomaira. Minden keresztyén templomra. Némelyike ezer éve, másika tegnap épült. Világnézetek váltogatták egymást sűrű egymásutánban, hit és hitetlenség hullámai torlódtak egymásra, de – különös – templomot minden korban építettek. Ezeket a templomokat gondolatban összekötném egy fonállal. Világot átfogó hálót ábrázolna: Isten országának hálóját! Egy szem sem hiányzik belőle, körülzárja a megkereszteltek világát.

Azután odafordulnék azokhoz, akik az egyház pusztulását kívánják. Megkérdezném tőlük: Mondjátok, valóban azt hiszitek, kétezer éven át szüntelenül csak tévedtek, és ti vagytok az elsők, akik a helyes útra léptek? Meg kell tudnotok, hogy az egyház majd akkor is áll még, amikor az általatok támasztott művihar hullámai utolsóig mind elültek.

És nektek, csüggedőknek ezt mondanám: Gondoljátok-e, hogy Isten, aki a végtelen múltban egyházat alapított, azt örök időkre szánta, most pedig kihullatja a kezéből? Az idők vihara ne rémítsen hát meg, sőt minél jobban dühöng, annál hangosabban mondjátok el meggyőződéséteket – az anyaszentegyház ősi hitvallásával: „Hiszek a Szentlélekben, egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat ... És az örök életet.” Így, igen: az egyházat és abban az örök életet!

Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a 2015. évi előfizetési díjukat – amennyiben ezt még nem tették meg – az esetleges elmaradásokkal együtt rendezzék. Ezzel biztosíthatják lapunk szolgálatát.

Felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy lapunk kiadója, az Ordass Lajos Alapítvány javára is felajánlhatják személyi jövedelemadójuk 1%-át. Adószámunk: 18141212-1-42

2015 januárjától az Ordass Lajos alapítvány honlapján (www.ordass.hu) – sok egyéb értékes tartalom mellett – a Keresztyén Igazság új folyamának számai online elérhetőek.

Ordass Lajos az 1957-es minneapolis-i világgyűlésen II.

A Lutheránus Világszövetség

A Lutheránus Világszövetség (LVSZ) megalakulása

A második világháborút követően vált lehetővé a világ evangélikusságának a mind a mai napig működő Lutheránus Világszövetségben való összefogása. 1946-ban, a svédországi Uppsalában gyűltek össze Erling Eidem svéd érsek elnökelete alatt¹ a világ vezető evangélikusai, a Lutheránus Világkonvent² korábbi szervezői, vezetői, ahol megállapodtak abban, hogy megújult, a Világkonventhez képest szervezettebb formában fogják folytatni a háború előtt megkezdett, a különféle lutheránus egyházakat összefogó globális szervezetet. Ezt a megújult, szorosabb együttműködést kívánták kifejezni azzal is, hogy a konvent szót szövetségre (angolul *federation*) cserélték.³

Uppsalában megállapították a Lutheránus Világszövetség⁴ négy alappillérét. Az első a rászorulóknak érdekében történő együttműködés.⁵ A világháború után talán ez volt a legjelentősebb közös cél, amelynek zászlaja alatt össze lehetett fogni az evangélikusságot, hiszen rengeteg

ember került nyomorba, vált nincstelenné, árvává vagy nyomorékká a háború következtében, nem beszélve arról, hogy főképp a vesztes országokban maga az egyház, illetve az állam is elszegényedett, így saját forrásból nem tudták

Uppsalában megállapították a Lutheránus Világszövetség négy alappillérét.

volna orvosolni a problémákat. A segélyezésben a későbbiekben élen jártak a gazdag amerikai evangélikus egyházak.⁶

A második alappillér a missziói szolgálat közös stratégia és kezdeményezés alapján történő összeegyeztetése.⁷ Ezzel megpróbálták elejét venni az egyes missziós társaságok közötti

1 1945-ben a Lutheránus Világkonvent Végrehajtó Bizottsága Koppenhágában ülésezett, ahol leváltották az addigi elnököt, August Marahrens hannoveri püspököt, mert kétséges volt a viszonya a náci Németországgal. (lásd *Federation* 1997, 20.) Eidemet ezt követően bízták meg az elnökséggel és a világszervezet újjászervezésének irányításával.

2 A Lutheránus Világkonventet öt évvel az első világháború után, Eisenachban alapították és a második világháború kitöréséig töretlenül működött (Bővebben ld. *Federation* 1997, 3–9)

3 Ottlyk 1979, 433; vö. *Federation* 1997, 358.

4 Angolul *Lutheran World Federation*. Magyarra Lutheránus Világszövetséggént vagy Evangélikus Világszövetséggént szokták fordítani. Ordass a naplójában és önéletrajzi írásaiban is inkább ez utóbbi alakot használja. Azért választottam mégis az előbbi alakot, mert a mai szóhasználatban inkább ez jellemző.

5 *Federation* 1997, 355.

6 *Federation* 1997, 13.

7 *Federation* 1997, 355.

versengéseknek, valamint visszaintegrálni a munkába az első világháború után parkoló pályára került német misszionáriusokat.⁸

Harmadik pilléreként az ökumenikus kihívásokra történő közös válasza való törekvést jelölték meg.⁹

A negyedik és egyben utolsó pillér pedig a közös teológiai örökség területén való együttműködés igénye volt, annak érdekében, hogy azt a modern világ nyelvére lefordítva tudják terjeszteni.¹⁰ Ennek köszönhetően a Lutheránus Világszövetség a különböző teológiai tanulmányoknak és értekezéseknek nemzetközi fórumává vált.¹¹

Az 1946-os előkészületeket a következő évben a megvalósítás követte. 1947. június 30. és július 6. között a svédországi Lund városában tartották a Lutheránus Világszövetség alakuló gyűlését, amelynek témája *The Lutheran Church in the World Today* volt. A nagygyűlésen fogadták el a világszövetség első alkotmányát,¹² valamint megválasztották Anders Nygrent, a lund teológia professzorát elnöknek, Sylvester Clarence Michelfeldert¹³ pedig

1947. június 30. és július 6. között a svédországi Lund városában tartották a Lutheránus Világszövetség alakuló gyűlését.

a világszövetség főtitkárának. A gyűlésen 26 ország 47 egyházának 200 küldöttje vett részt, főleg Európából és Észak-Amerikából, s közöttük igen tekintélyes számban képviselték magukat a kisebbségi egyházak is.¹⁴ Ez a létszám a következő világgyűléseken folyamatosan gyarapodott, az általam vizsgált időszakra, 1957-re pedig a római katolikus egyház intézményrendszere után a világ legnagyobb keresztyén szervezetévé nőtte ki magát.¹⁵

8 *Federation* 1997, 18.

9 *Federation* 1997, 355.

10 *Federation* 1997, 355.

11 *Federation* 1997, 40.

12 Az alkotmány 13 cikkelyből állt. Az első cikkely jelenti ki, hogy a szervezet neve Lutheránus Világszövetség. A második cikkely a teológiai alapokat határozza meg, azaz írásba foglalja, hogy a szövetség a Szentírást tekinti minden egyházi gyakorlat és dogma alapjának a lutheri teológia szellemében. A harmadik cikkelyben foglalják össze a négy alappillért (lásd fent), amire az egész szervezet épül, és ami az LVSZ profilját adja meg. Az ezt követő cikkelyek a világszövetség működését, felépítését szabályozzák. (Az alkotmány teljes szövegét lásd *Federation* 1997, 527–530, a harmadik cikkelyt lásd még: Turn in the Road.) https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=eQRx4nOKf6Y#t=1971

13 Sylvester Clarence Michelfelder 1889-ben született New Washingtonban (Ohio állam). 1914-ben szentelték lelkésszé. Lelkészként Willardban (Ohio állam) és Pittsburghben (Pennsylvania állam) szolgált. 1931-től Toledónak (Ohio állam) lett vezető lelkésze. 1945-től aktív szerepet vállalt a Lutheránus Világszövetség megalakításában, aminek 1947-től főtitkára volt. 1951-ben hunyt el (Ordass 1996, 27–34).

14 *Federation* 1997, 356.

15 A Lutheránus Világszövetség megalapítása nagy hatással volt az egy évvel később megalapított, a világ protestánsait összefogni törekvő Egyházak Világtanácsára, annak szervezetére és működésére is, létrejötténél pedig a világszövetség több vezéregyénisége (pl. Hanns Lilje, Eivind Berggrav) is bábáskodott (lásd *Federation* 1997, 32–35).

A Lutheránus Világszövetség felépítése, működése 1957-ben

Ahogy az LVSZ alkotmánya is hangsúlyozza, a Szövetség nem kíván egyfajta tagegyházak felett álló hatóságként, felettes törvényhozó szervként funkcionálni, hanem tiszteletben tartva az egyes egyházak autonómiáját pusztán azokban az ügyekben intézkedik, amelyekkel a tagok megbízzák (III. cikkely, 1. pont).¹⁶

A világszövetség legfőbb döntéshozó szerve a nagygyűlés (vagy világgyűlés),¹⁷ amelyet öt-évenként az elnök hív össze (VI. cikkely). Helyszínét és programját a végrehajtó bizottság határozza meg. A gyűlésen a tagegyházak által delegált képviselők, akiknek megbízólevéllel kell igazolniuk, hogy valóban ők egyházuk hivatalos küldöttei,¹⁸ szavazati joggal rendelkeznek.¹⁹ Az egyes tagegyházak delegációjának létszámáról a végrehajtó bizottság dönt az egyes egyházak méretének figyelembevételével úgy, hogy ne legyenek a nagyobbak – amerikai, német, skandináv – túlreprezentálva. A világgyűlés választja meg a szövetség elnökét, aki hivatalát a következő nagygyűlés végéig tölti be. Az elnököt nem lehet újraválasztani. A nagygyűlés feladata megválasztani a végrehajtó bizottság²⁰ tagjait is. Létszámuk Lundban még csak 15 volt,²¹ Hannoverben már 19,²² Minneapolisban pedig már 27.²³ A végrehajtó bizottság ülésein, amely évente legalább egyszer összeül, az LVSZ elnöke elnököl. Saját maguk közül választják meg a szövetség alelnökeit, valamint a pénztárost. A végrehajtó bizottság további feladata két világgyűlés között intézni a szövetség ügyeit, felügyelni a nemzeti bizottságokat²⁴ (minden tagegyházban a tagegyház által felállított szerv, amely helyben képviseli a világszövetséget, és jelentést ír a végrehajtó bizottságnak, X. cikkely) és a különbizottságokat²⁵ (a nagygyűlés vagy a végrehajtó bizottság hozhatja létre egy-egy konkrét feladat ellátására, a végrehajtó bizottság felé rendszeresen jelentést kell tenniük, XI. cikkely), megválasztani az LVSZ főtákarát, intézni a szervezet külkapcsolatait (VIII. cikkely).²⁶

Az LVSZ talán legjelentősebb szerve a titkárság,²⁷ amely a világszövetség mindennapi ügyeit intézi. Székhelye, s ezzel együtt a szövetség székhelye is, Genfben található. A főtákarai tisztet²⁸ az 1952-es hannoveri nagygyűlés óta Carl Elov Lund-Quist²⁹ töltötte be. A titkárság munkája

16 *Federation* 1997, 527.

17 *Angolul assembly.*

18 MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P. 50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Michalko János jelentése* (1957. febr. 11.).

19 *Federation* 1997, 528; vö. MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P. 50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Michalko János jelentése* (1957. febr. 11.).

20 *Angolul executive committee.*

21 *Federation* 1997, 528.

22 *Pröhle* 1957, 294.

23 *Federation* 1997, 374.

24 *Angolul national committee.*

25 *Angolul special commission.* Ezt a magyar változatot az *Evangelikus Élet* 1957. aug. 25-i számában találtam meg Szilárdy Jenő *A Lutheránus Világszövetség munkájáról és szervezetéről* című cikkében (1. old.)

26 *Federation* 1997, 529.

27 *Angolul secretary.*

28 *Angolul executive secretary.*

29 Előzőleg a National Lutheran Council igazgatóságának tagja. Lásd <http://cyclopedia.lcms.org/display>.

1957-ben a titkári hivatal, a pénzügyi és gondnoki hivatal,³⁰ és négy ügyosztály, a tájékoztató (ez közvetlenül a főtitkár irányítása alá tartozik és lényegében a sajtómunka volt a feladata),³¹ a teológiai, a világszolgálati és a világmissziói ügyosztály között oszlott meg. Ez utóbbi három esetben az elvi irányítást a nagygyűlés által kiküldött különbizottságok végezték (míg az osztály igazgatója felelt az operatív feladatok ellátásáért, addig a szellemi munkáért a bizottság volt felelős). E három bizottságon kívül még hat másik állandó különbizottság (nevelési, liturgiai, bizottság, diákmunka-bizottság, belmissziói, sáfársági bizottság, nemzetközi ügyek bizottsága)³² is segítette a világszövetség munkáját.

A Lutheránus Világszövetség minden felmerülő problémát és kérdést először teológiai megfontolás tárgyává tett.

A négy ügyosztály közül a legfontosabb volt a teológiai osztály, hiszen a Lutheránus Világszövetség minden felmerülő problémát és kérdést először teológiai megfontolás tárgyává tett.³³ Élén ez idő tájt (1957) a magyar származású Vajta Vilmos igazgató állt,³⁴ a teológiai bizottság élén pedig Regin Prenter, az aarhusi (Dánia) egyetem dogmatikaprofesszora.³⁵

A világszolgálati osztálynak elsősorban a segélyezés volt a feladata, igazgatója Hoffman Bengt svéd lelkész volt, a bizottság élén pedig Paul C. Empie, az amerikai National Lutheran Council igazgatója állt.³⁶

A missziói osztály feladata főképp az Európán és Észak-Amerikán kívüli, misszióinak is nevezett egyházak támogatása és a missziós tevékenység irányítása volt. Az osztályt Fridtjov Birkeli norvég misszionárius igazgatta, a bizottság elnöke pedig Frederick Schiotz minneapolis-i lelkész volt.³⁷

A minneapolis-i világyűlés programja

A lund-i világyűlést 1952-ben a hannoveri követte. Ennek témája *Az élő ige a felelős egyházban* volt.³⁸ Itt választották meg Hanns Liljét elnöknek, Carl Elof Lund-Quistet pedig főtitkárnak.

A Lutheránus Világszövetség harmadik nagygyűlésének helyszínéül a végrehajtó bizottság az Amerikai Egyesült Államokban található Minnesota állambeli Minneapolis városát jelölte ki. Ezzel egy részről be akarták pótolni még a világkonvent 1940-ben Philadelphiába tervezett, de a háború miatt elmaradt gyűlését, másrészt pedig a világszövetség három nagy evangélikus tömbjéből (német, skandináv, amerikai) már csak az USA-ban nem volt világyűlés.

asp?t1=L&word=LUND-QUIST.CARLELOF

30 Pröhle 1957, 594, máshol „pénzügyi és intéző hivatal” formában használják; vö. Szilárdy Jenő: A Lutheránus Világszövetség munkájáról és szervezetéről. *Evangélikus Élet*, 1957. aug. 25. (1. old.)

31 Pröhle 1957, 299.

32 Pröhle 1957, 300.

33 Pröhle 1957, 295.

34 Lásd Vajta 2006, hátlap.

35 Pröhle 1957, 295.

36 Pröhle 1957, 296.

37 Pröhle 1957, 297.

38 Ottlyk 1979, 435.

Hogy az Egyesült Államokon belül miért épp Minneapolisra esett a választás? Minneapolis, illetve a mellette fekvő St. Paul (a kettőt együtt Ikervárosnak is szokták nevezni) képezi az amerikai evangélikusság egyik legfontosabb központját, hiszen az akkor USA-ban élő kb. 7,15 millió evangélikus 40%-a az Ikervárosban és a körülötte lévő államokban lakott. Magában a városban az evangélikus felekezethez tartozók vannak többségben, a gyülekezetek és templomok száma pedig több százra rúg.³⁹ Ezen felül három evangélikus egyházszervezetnek is itt volt a köz-

pontja: az Evangelical Lutheran Church-nek, az Augustana Lutheran Church-nek és a Lutheran Free Church-nek.⁴⁰

Az 1957-es nagygyűlés témája: *Krisztus megszabadít és egyesít*. Szabó József, a magyar küldöttség egyik tagja ír arról az Evangéli-

Az akkor USA-ban élő kb. 7,15 millió evangélikus 40%-a az Ikervárosban és a körülötte lévő államokban lakott.

kus Élet 1957. aug. 4-i számában *Krisztus megszabadít és egyesít*. *Valamit a tárgyról* címmel, hogy hogyan lett épp ez a világyűlés témája. Eszerint a végrehajtó bizottság a hannoveri nagygyűlést követően kikérte a tagegyházak véleményét, majd a beérkezett javaslatok közül kezdett szép lassan, több verziót követően ez a cím kikristályosodni.

A téma öt altémára oszlik, amelyek még további alfejezetekre osztoznak.

Az első altéma: szabadság, amelyet Krisztusban bírunk. Ezen belül a hit szabadságáról, Krisztus felszabadító tetteről, a modern ember helyzetének és a keresztyén szabadságnak összeegyeztetéséről stb. szól.

A második altéma az egyház Krisztusban való egységét fejti ki. Ennek alfejezetei foglalkoznak az egyház egységével, amely egyszerre ajándék és feladat is, de beletartozik az egyház és a társadalom egysége is.

A harmadik altéma: szabadság az egyház megújulásában. Itt szóba kerül az egyházi hagyományok jogosultsága és a jogosultság határai, valamint az egyház folyamatosságának témája is.

Negyedik altémaként a világyűlés a világ szolgálatában való szabadságunkat vizsgálja, ezen belül többek között a következő kérdésekre keresi a választ: Hogyan teljesíthető a keresztyén szolgálat mindkét birodalomban (nyugat és kelet)?

Az 1957-es nagygyűlés témája: Krisztus megszabadít és egyesít.

Hogyan segíti elő a hit a politikai, szociális kulturális programokkal kapcsolatos állásfoglalás igazolását? Elősegítik-e a lutheránusok a politikai megújulást?

Az ötödik és egyben utolsó altéma: felszabadulás és egyesülés a reményben. Mint az előzőnek, úgy ennek is van politikai töltete, mert többek között az állam és egyház kapcsolatát vizsgálja.⁴¹

39 Vö. MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P 50636 K 5/C., E-257-4/1957. Michalko János jelentése (1957. febr. 11.) és Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.)

40 Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.)

41 Bővebben lásd MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P 50636 K 5/C., E-257-4/1957. Michalko János jelentése (1957. febr. 11.) és Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc.

Magára a nagygyűlésre 1957. augusztus 15. és 25. között került sor. Ezt különböző, a nagygyűlés témájára felkészítő előkonferenciák előzték meg – szám szerint tizenhat –, amelyek jelentős részét az LVSZ egyes különbizottságai szervezték meg.⁴² Ezek közül a magyar delegáció a springfieldi szociális kérdéseket tárgyaló konferencián, a St. Paul-i teológiai tanároknak tartott konferencián, és a northfieldi LVSZ végrehajtó bizottsági ülésen vett részt csoportbontásban.

A minneapolis-i gyűlés házigazdája a fent említett három amerikai egyházon kívül a United Lutheran Church in America, az American Lutheran Church, a United Evangelical Lutheran Church, a Suomi Synod, és az American Evangelical Lutheran Church volt.⁴³

A nagygyűlés maga Hanns Lilje elnök megnyitó beszédével és Ordass Lajos nyitó istentiszteletével a St. Paul-i Municipal Auditoriumban kezdődött augusztus 15-én. A nagygyűlés első öt napjának (augusztus 16–20.) feladata volt a *Krisztus felszabadít és egyesít* témának a feldolgozása. Ez úgy zajlott, hogy a délelőtti teljes üléseken szintén az Auditoriumban⁴⁴ egy-egy előadás hangzott el a főtéma egy-egy altémájában.⁴⁵ Az ezt követő rövid vita után a delegátusok húsz vitacsoportot alakítottak, egy csoportban maximum harmincöt résztvevővel (a magyarok külön csoportokban voltak), ahol megbeszélték a délelőtti előadást, valamint az azzal kapcsolatosan készült kiegészítő anyagokat, tanulmányokat. A vita végén a csoportok vezetői (az egyik csoporté Nagy Gyula magyar delegátus volt)⁴⁶ az LVSZ elnökének jelenlétében összehangolták a vita eredményeit, majd azt a teljes ülés elé terjesztették tárgyalásra. Ennek eredményeként augusztus 24-én a nagygyűlés pontokba foglalva kihirdette az elmúlt napok tárgyalásának eredményeit.⁴⁷

Az augusztus 21. és 23. közötti teljes üléseken a világszövetség folyó ügyeit, gyakorlati teendőit tárgyalták (pl. módosították az alkotmány IV. cikkelyét, új tagokat vettek fel a szervezetbe – a hongkongi, a mexikói és egy német evangélikus egyházat és hét új gyülekezetet, valamint kifejezték csatlakozásukat az Egyházak Világtanácsának ahhoz a nyilatkozatához, amelyet augusztus 5-én tettek, s amely a nukleáris fegyverkezés ellen tiltakozott és a két világháború közötti

A nagygyűlés maga Hanns Lilje elnök megnyitó beszédével és Ordass Lajos nyitó istentiszteletével kezdődött augusztus 15-én.

31. (1. old.) Ezeket vö. MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P. 50636 K 5/C., E-257-4/1957. Ordass Lajos beszámolója (1957. szept. 19.).

42 A teljes listát lásd MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P. 50636 K 5/C., E-257-4/1957. Michalko János jelentése (1957. febr. 11.).

43 *The New York Times* 1957. aug. 10.

44 Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.)

45 Chitose Kishi japán teológus, Hans Werner Gensichen német (NSZK) teológiai professzor, Bo Giertz svéd püspök, Edgar M. Carlson, amerikai teológus és Friedrich-Wilhelm Krummacher német (NDK) püspök adott elő. (ld. Federation 1997. 369.)

46 MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P. 50636 K 5/C., E-257-4/1957. Ordass Lajos beszámolója (1957. szept. 19.).

47 Az eredményről az *Evangélikus Élet*, 1957. okt. 6-i, 13-i, 20-i, 27-i, nov. 3-i, 17-i számai számolnak be Nagy Gyula bevezető gondolataival.

békés tárgyalásokat szorgalmazta),⁴⁸ augusztus 22-én pedig sor került az általános tisztújításra, aminek keretében megválasztották a világszövetség új elnökét, Franklin Clark Fry-t (aki Hanns Liljét váltotta), valamint a végrehajtó bizottság új tagjait (köztük Ordass is).⁴⁹

A fent vázolt programokkal párhuzamosan, gondolván a delegátusok családtagjaira, meghívott vendégekre és a laikus résztvevőkre, az érdeklődők egyéb programokon is részt vehettek, például hangversenyeken, a délutáni vitákkal párhuzamosan zajló előadásokon (többek között Otto Dibelius német püspök, Willem Adolph Visser't Hooft az Egyházak Világtanácsának elnöke

adtak elő), filmbemutatókon, illetve minden reggel – különböző nyelveken tartott – istentiszteleteken.⁵⁰

Ordass már segédlelkészként elkezdte megalapozni külföldi kapcsolatait.

A nagygyűlés augusztus 25-én zárult, délelőtti istentisztelettel és egy délutáni, utolsó, szabad-

téri gyűléssel. A konferencia sikerét bizonyítják a számadatok is. Összesen 275⁵¹ delegátus jött el a föld különböző országaiból, s ezúttal az Európán és Észak-Amerikán kívüli világ is igen jelentős létszámban képviseltette magát. Ezen felül nagy számban vettek részt hivatalos látogatók is.⁵² A megnyitó istentiszteleten, amelyet a helyi televízió is közvetített, mintegy 12 ezer ember vett részt.

Ordass Lajos és a Lutheránus Világszövetség kapcsolata

Ordass már segédlelkészként elkezdte megalapozni külföldi kapcsolatait. 1927 őszén utazott életében először Svédországba egyéves ösztöndíjjal, ahol Nathan Söderblom, az uppsalai érsek vette pártfogásába. Itt ismerkedett meg és barátkozott össze Bo Giertz-cel, a későbbi

48 MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Ordass Lajos beszámolója* (1957. szept. 19).

49 A nagygyűlés programjához vö. Keken András: A III. Evangélikus Világyűlésről. *Evangélikus Élet*, 1957. szept. 8. (1. old.), 15. (1. old.), 22. (1. old.); Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.); MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Michalko János* (1957. febr. 11.) és MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Ordass Lajos beszámolója* (1957. szept. 19).

50 Keken András: A III. Evangélikus Világyűlésről. *Evangélikus Élet*, 1957. szept. 8. (1. old.)

51 E számadatban az általam vizsgált anyagok nem egyeznek meg. MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Michalko János* (1957. febr. 11.) és Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.) szerint 275 volt a delegátusok száma, a *Federation* 1997, 369 szerint pedig 241. Azért nem az utóbbi adatot tartom hitelesebbnek, mert egyrészt az első kettő hivatkozott forrás nem sokkal a világyűlés előtt íródott, míg a kötet negyven évvel később. Másrészt a *Federation* kötetben több helyen is találtam már tárgyi tévedéseket, pl. Fry elnökké választásának dátumát illetően, amit augusztus 24-re datál (*Federation* 1997, 374).

52 Erre vonatkozóan ismét eltérnek az adatok. Hafenscher Károly: A világ evangélikusságának harmadik nagygyűlése. *Evangélikus Élet*, 1957. márc. 31. (1. old.) szerint 500, Keken András: A III. Evangélikus Világyűlésről. *Evangélikus Élet*, 1957. szept. 8. (1. old.) szerint 600, MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Michalko János* (1957. febr. 11.) szerint 130, a *Federation* 1997, 369 szerint 146 volt a hivatalos látogatók száma. Az előbbi kettő és az utóbbi kettő igen tekintélyes arányban különbözik egymástól. Ez nem feltétlenül jelent tárgyi tévedést, hiszen ha a hivatalos látogatók családjukkal együtt érkeztek, úgy megmagyarázhatóvá válik az eltérés.

göteborgi püspökkel – akit épp Minneapolisban választottak meg a világszövetség harmadik alelnökének –, Gunnar Hultgren későbbi svéd érsekkel vagy Martin Lindströmmel, a későbbi lundi püspökkel.⁵³

1947-ben már mint magyarországi evangélikus püspököt, Ordasst is meghívták a Lutheránus Világszövetség alakuló lundi gyűlésére nemcsak résztvevőként, hanem azért is, hogy az egyik istentiszteletet ő tartsa meg. Útját egybekötötte egy nagy amerikai–norvégiai–svédországi körüttal (de útba ejtette Genfet is), annak érdekében, hogy az elszegényedett magyarországi egyház számára segélyeket gyűjtsön.⁵⁴ Az út során ismerkedett meg Franklin Clark Fry-jal,⁵⁵ a United Lutheran Church elnökével, Sylvester Clarence Michelfederrel,⁵⁶ az amerikai származású lelkésszel, aki a második világháború után nagy energiával vette ki részét a lutheránus összefogás újjászervezésében, de találkozott még Otto Dibeliusszal⁵⁷ és Eivind Berggravval,⁵⁸ Oslo püspökével is.

A Lutheránus Világszövetség első nagygyűlésén Ordasst beválasztották a végrehajtó bizottságba, sőt ő lett a világszövetség második alelnöke.⁵⁹ Alelnöki feladatainak ellátásához sajnos nemigen jutott hozzá, mert egy évre rá letartóztatták.

Természetesen a hannoveri világgyűlésre sem tudott elmenni. Ekkorra ugyan már kiengedték a börtönből, de az egyházi életből teljesen kikapcsolták. A hannoveri gyűlés előtt az arra kiutazó Vető Lajos és Dezséry László püspök felkereste Ordasst, hogy egy írásos nyilatkozatot csikarjon ki tőle arról, hogy nem vállalja a továbbiakban az alelnökséget, ugyanis attól féltek, hogy a nyugati egyházvezetők előtt hatalmas tiszteletnek örvendő Ordasst esetleg a távollétében megválasztanák. Ordass kioktatta őket, hogy ha ismernék a világszövetség szabályait, akkor tudnák, hogy ez lehetetlen.⁶⁰ Ennek ellenére a második világgyűlés Ordasst a végrehajtó bizottság tiszteletbeli tagjának⁶¹ választotta meg.⁶²

Attól féltek, hogy a nyugati egyházvezetők előtt hatalmas tiszteletnek örvendő Ordasst esetleg a távollétében megválasztanák.

53 Terray 1990, 34–37.

54 Terray 1990, 64–65.

55 Ordass 1996, 105–110.

56 Ordass 1996, 27–34.

57 Ordass 1996, 97–104.

58 Ordass 1996, 39–54.

59 *Federation* 1997, 360.

60 Ordass 1987, 527–528.

61 MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P 50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Ordass Lajos beszámolója* (1957. szept. 19.).

62 Az LVSZ vezetőivel ápolott baráti kapcsolatainak volt köszönhető többek között az is, hogy amikor 1956-ban az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága tartotta az ülését Magyarországon, az LVSZ (és az EVT) vezetői kifejtették a magyar állam felé azon határozott álláspontjukat, hogy Ordass Lajost rehabilitálni kell, s ezzel hozzájárultak az Ordass ellen 1948-ban született állami és 1950-ben született egyházi ítéletek megsemmisítéséhez.

1957-ben tehát többek között ezért vehetett részt Ordass a nagygyűlést megelőző northfieldi végrehajtó bizottsági ülésen,⁶³ ahol hozzászólási joggal rendelkezett.⁶⁴

Minneapolisban Ordasst – a kommunista rezsimmel harcba szálló, hitéért a meghurcolást is vállaló egyházi vezető emblematikus alakját – kitörő örömmel és hatalmas lelkesedéssel fogadták. Megnyitó istentiszteletén tömegek vettek részt, felszólalásait pedig mindig külön figyelem övezte. Ennek ellenére, ha kis mértékben is, de előfordultak olyan hangok, amelyek tiltakoztak az ellen, hogy az LVSZ a vasfüggöny mögüli országokból is hívott meg egyházakat a világgyűlésre. Ennek az egyébként elhanyagolható méretű csoportnak a vezetője egy bizonyos Carl Curtis McIntire nevű amerikai lelkész⁶⁵ volt, aki augusztus 14-re, a megnyitó előestéjére gyűlést szervezett, amelyen Ordasst kommunistákkal való kollaborációval, az LVSZ vezetését pedig kommunistabarátsággal vádoló röpiratokat osztogatott. A gyűlésen/tüntetésen Keken András beszámolója szerint kb. 800 fő vett részt, ám ennek többsége McIntire nézeteivel olyannyira nem értett egyet, hogy állítólag a rendőrségnek kellett beavatkoznia.⁶⁶

A minneapolis-i világgyűlésen, az augusztus 22-i választásokon Ordasst újra beválasztották a végrehajtó bizottságba. Sőt a végrehajtó bizottság nagygyűlést követő alakuló ülésén, augusztus 25-én este őt választották meg a világszövetség első alelnökének is.

A hatvanas évektől pedig már a Lutheránus Világszövetségben is új szelek fújnak.

Az ezt követő magyarországi események miatt azonban, amelyek során ismét félreállították, Ordass ezúttal sem tudta ellátni feladatát az LVSZ-ben. A hatvanas évektől pedig már a Lutheránus Világszövetségben is új szelek fújnak. Előtérbe került az a felfogás, amely a vasfüggöny mögötti egyházakkal s azok vezetőivel való jó kapcsolat kialakítására törekedett. Ennek köszönhető, hogy a világszövetség 1984-ben, az Ordasst felváltó és az államnak III/III-as ügynöki jelentéseket író Káldy Zoltán püspöksége alatt Budapesten szervezte meg nagygyűlését,⁶⁷ ahol Káldyt elnöknek is megválasztották.⁶⁸ De Ordass mindezt már nem érthette meg.

(folytatjuk)

63 *Napló* 1957. aug. 8–14.

64 MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Ordass Lajos beszámolója* (1957. szept. 19.).

65 <http://www.pcahistory.org/findingaids/mcintire.html>. McIntire egyébként az Egyházak Világtanácsának fent említett, a nukleáris kísérletezés ellen tiltakozó nyilatkozata ellen is fellépett 1958 tavaszán, mondván, azzal, hogy az EVT egy istentelen hatalommal való tárgyalások megkezdésére buzdít, saját erkölcsi korhadtságát bizonyítja. (ÁBTL 3.1.5. O-13599/2. Evangélikus egyházi reakció. 43–44. lap. „Veres” jelentése, amelyben lefordítja McIntire nyilatkozatát, valamint ÁBTL 3.1.5. O-13599/1. *Evangélikus Egyházi reakció*. 101–115. „Virág” jelentése a Minneapolisban járt ev. küldöttségről, 109)

66 Keken András: A III. Evangélikus Világgyűlésről. *Evangélikus Élet*, 1957. szept. 8. (1. old.) Vö. MNL OL ÁEH XIX-A-21-a, P.50636 K 5/C., E-257-4/1957. *Ordass Lajos beszámolója* (1957. szept. 19.).

67 Korányi 2012, 102–103.

68 Korányi 2012, 104–107.

... hogy a Krisztus keresztje el ne veszítse erejét (1Kor 1,17)¹

Előszó

Ákik ismerik Luther életének történetét, de legalábbis látták a Luther életéről készült filmet, talán emlékeznek arra, hogy a Wartburg várában rejtőzködő Luther a Wittenbergben zajló, szinte forradalmi események hírére váratlanul hazatér, és egyedül száll szembe a templom berendezését szétverő kép- és szoborrombolókkal. Majd amikor elül a csatazaj, és már csak ő marad a szinte romokban heverő templomban, fölemeli a randalírozók által földre hajított feszületet, és visszahelyezi a minden kellékétől megfosztott oltárra.

A jelenet epizódnak tűnhet, de jelentősége miatt mégsem az. Még akkor sem, ha a feszület visszahelyezésének jelenetét a rendező konstruálta, hiszen semmilyen forrás nem említi, hogy valóban megtörtént. Az persze történeti

tény, hogy Luther váratlanul megjelent Wittenbergben, és határozott fellépésével leállította a Münzer irányzatához húzók kép- és szoborromboló akcióját. A feszület visszahelyezésének jelenetével a rendező – a történeti hitelességtől

függetlenül – a lényegre ragadta meg. Filmről lévén szó, ezzel a megkonstruált cselekménysorral fejezte ki azt a valóságot, hogy Luthert reformátori ténykedése során semmilyen más cél nem vezérelte, csak az, hogy a Krisztus keresztjét újra az egyházi élet középpontjába állítsa. A teológiai gondolkodás fókuszába és a hit középpontjába éppúgy, mint a liturgia, az imaélet és a hétköznapi keresztyén élet centrumába.

Talán vannak, akik most értetlenül kérdezik: miért volt erre szükség? Szükség volt rá egyáltalán? Nem volt túlságosan is a középpontban a kereszt a középkori egyház életében? Hiszen amerre nézett az ember, mindenhol keresztet látott. Kereszt a templomok tornyán, feszület az oltárokon, és a templomban általában keresztel volt díszítve minden. Az oltárterítőtől a papok miseruháján át az énekes- és imádságoskönyvek borítójáig minden ott volt a kereszt jele. Aztán ott volt a kereszt a sírhalmokon, a temetők bejáratán, a kórházak és az iskolák minden falán. Ott volt a kereszt a bírósági tárgyalótermekben. A tanúknak a feszületre kellett esküt tenniük, és ott függött a falon is a feszület a nem ritkán halálos ítéletet kimondó bírák feje fölött. És természetesen jelen volt a kereszt az otthonokban is. Feszület állt az éjjeliszekrényeken, és feszület függött szinte minden szoba falán. Ékszerként is viselték a keresztet – nem is csak az asszonyok –, és az állami kitüntetések legtöbbször is ott volt a kereszt. Emberileg talán érthető, hogy a kép- és szoborrombolóknak már elégük volt abból, hogy bármerre néznek, mindenütt

Semmilyen más cél *nem vezérelte, csak az, hogy a Krisztus keresztjét újra az egyházi élet középpontjába állítsa.*

¹ 2014. október 19-én Lébényben elhangzott előadás.

csak keresztet látnak. Hogyan mondhatom, hogy a középkori egyházban a Krisztus keresztje háttérbe volt szorítva?

Pedig az igazság ez volt: szemmel láthatóan ugyan mindenütt ott volt és minden rajta volt a kereszt jele, de arra, amit Krisztus keresztáldozata valóban jelent, mégis teljes homály borult. Luther semmi mást nem akart, mint ezt a homályt eloszlatni: „... hogy – miként Pál apostol az első korinthusi levél első fejezetének 17. versében írja – a Krisztus keresztje el ne veszítse erejét.”

Theologia crucis

Miért látta úgy Luther, hogy kora egyházában – miközben minden a kereszt jele alatt, a kereszt nevében és a kereszt jegyében történt – a Krisztus keresztje mégis erejét veszítette?

Mit értsünk egyáltalán a Krisztus keresztjének erején? Nyilvánvaló, hogy Pál apostol nem valamilyen mágikus erőre gondolt, amikor a korinthusiaknak azt írja (1Kor 1,17), hogy azért küldetett, hogy a Krisztus keresztje közöttük el ne veszítse erejét. Nyilvánvaló, hogy a keresztre nem mint kultikus tárgyra gondolt, hanem azért aggódott, hogy Krisztus keresztalála a korinthusi gyülekezetben már nem fejt ki hatását. A korinthusi hívők egyre inkább úgy élnek, mintha Krisztus meg sem halt volna értük.

Luther ugyanezt tapasztalta a XVI. század egyházában. Mintha az egyház már nem is olyan emberek gyülekezete lenne, akikért Krisztus a kereszten életét adta. Az egyház tagjai szemmel láthatóan nem Krisztus halálából táplálkozó életet élnek. Se a klerikusok, se a világiak. Mintha

A korinthusi hívők egyre inkább úgy élnek, mintha Krisztus meg sem halt volna értük.

eltűnt volna a különbség a világ és az egyház között. De nem azért, mert a világ megtért, hanem azért, mert az egyház elvilágiasodott. Mintha az egyház és a hívők életének forrása már nem a Krisztus értük hozott keresztáldozata

lenne, hiszen az egyház és az egyházat alkotó hívők az élet minden területén a világ erőszakon és haszonelvűségen alapuló értékrendjét követik. – Félreértés ne essék: most a XVI. századi egyházzól beszélek.

A Krisztus keresztje tehát a XVI. századi egyházban kultikus tárggyá silányult. Tisztelték ugyan a keresztet, de nem éltek a kereszt erejével.

Luther azonban nemcsak ezt a kiábrándító jelenséget ismerte fel, hanem annak teológiai hátterét is megértette. Ebből persze még nem lett volna baj. De nemcsak megértette, hanem meg is világította – amiből aztán nem kevés baja származott. Mindaz, ami számára átkot, kirekesztést, üldözést és sok más bajt jelentett, számunkra ma az jelenti a reformációt.

Luther első reformátori tetteként azt – a ma többek által vitatott, de még senki által meg nem cáfolt – eseményt szokták tartani, aminek emlékére minden esztendőben október 31-én ünnepeljük a reformációt: a 95 tétel kiszögezését. Nem kívánok most vitába bocsátkozni azokkal, akik a kiszögezés tényét kétségbe vonják, ezért egyezzünk meg abban, hogy a 95 tétel nyilvánosság elé tárása indított el egy olyan egyháztörténelmi és történelmi folyamatot, ami miatt a tételek megírását Luther első reformátori tetteként értékelhetjük. Amikor Luther közzétette a

95 tételt, meg sem fordult a fejében, hogy olyan tettet hajt végre, ami új korszakot nyit nemcsak az egyház, de Európa és az egész keresztény világ életében is.

Luthert azonban semmiképpen sem a 95 tétel kiszögezése tette reformátorrá. De meggyőződés, hogy még csak nem is a „toronyélményként” számon tartott felismerése az Isten bűnösöket megigazító kegyelméről. Luthert az a pillanat avatta reformátorrá, amikor az Ágoston-rend 1518-ban Heidelbergben tartott teológiai disputáján ünnepélyesen *a kereszt-teológusának* vallotta magát, szemben az akkor hivatalos egyházi teológiát, a skolasztikát művelő teológusokkal, akiket *a dicsőség teológusainak* nevezett.

Ezzel – az egyház történetében addig példátlan módon – két táborba osztotta a teológia mindenkori művelőit. A disputára előre összeállított tételeiben – a 19. és 20. tételben – így tesz különbséget a kereszt teológusai és a dicsőség teológusai között: „Nem az méltó a teológus névre, aki Isten láthatatlan dolgait – alkotásait szemlélve – megérti.”² Ezt a dicsőség teológusainak nevezett táborra érti, aiktől elhatárolja magát, mert Isten láthatatlan dolgait, azaz istenségét, isteni erejét, hatalmát, bölcsességét, igazságosságát alkotásain keresztül akarják megérteni. Egyszerűbben kifejezve azokról van szó, akik a körülöttük zajló eseményekből, személyes sorsukból, a népiüket vagy az egész emberiséget érintő eseményekből akarnak Isten szándékaira következtetni. Ha kívánságuk vagy tervük szerint történik valami, úgy gondolják, hogy Isten elégedett velük. Ha baj vagy megpróbáltatás éri őket, ha tervük nem sikerül, ha a körülöttük zajló események nem vágyaik szerint alakulnak, akkor ezt Isten büntetéseként értékelik, és ha ennek jogos okát nem tudják kimutatni, akkor Istent önkénnyel vagy igazságtalansággal vádolják.

Nemcsak a hivatásos teológusokkal, de általában minden, így gondolkodó, vagy ilyen gondolkodásra hajlamos hívővel szemben vallja magát Luther a kereszt teológusának, amikor a 20. tételben kijelenti: „Ellenben az méltó a teológus névre, aki Isten látható dolgait, és Isten hátát – szenvedések által és a keresztet szemlélve – megérti.”³ Isten látható dolgai között Krisztus emberségét, alázatát, erőtlenségét, kiszolgáltatottságát és – 1Kor 1,25-re hivatkozva – a kereszt bolondságát jelöli meg. A kereszt teológusa ezeket szemlélve érti meg az Istent. Nem saját sorsából, nem is a világ eseményeinek alakulásából, nem a politikai életből és nem a történelemből von le következtetéseket, hanem egyedül csak a kereszt kinyilatkoztatásában keresi Isten szándékát.

Az Isten hátára való hivatkozás⁴ pedig a 2Móz 33-ban olvasható ószövetségi történetre utal. Mózes – bármennyire szerette volna is – nem láthatta meg szemből az Istent. Luther ezt úgy

Ami számára átkot, kirekesztést, üldözést és sok más bajt jelentett, számunkra ma az jelenti a reformációt.

Egyedül csak a kereszt kinyilatkoztatásában keresi Isten szándékát.

2 Luther Márton: Heidelbergi disputáció 19. tétel: „Non ille digne theologus dicitur, quin invisibilia Dei per ea, quae facta sunt intellecta conspiciat;” (W. I. 354,17)

3 uo. 20. tétel: „sed qui visibilia et posteriora Dei per passiones et crucem conspecta intelligit.” (W. I. 354,18)

4 Luther: Genézis előadás: „Hátulról meglátsz engem – szólott az Úr Mózesnek, mikor az kérte, hogy mutassa meg

magyarázza, hogy Isten szándékát nem érthette meg közvetlenül abból, ahogyan az ő és népe életében cselekedett. Mindig csak utólag láthatta be, hogy mi volt az Isten célja egy-egy eseménnyel. Ilyenkor mintegy hátulról pillantotta meg a műve befejezése után elvonuló Istent. Utólag látta be, hogy Isten éppen azokban az eseményekben munkálta népe javát, amelyeket átélésük során nem tartottak kívánatosnak, sőt nem egyszer csapásként szenvedtek el. Az átélés közben jónak és kívánatosnak tartott eseményekről viszont utólag rendre kiderült, hogy csak bajt hoztak, mert forrásává lettek sokak bukásának, előidézve testben és lélekben való tönkremenetelüket.

Luther – a kereszt teológusaként – Mózesnek és az ószövetségi népnek Istenről szerzett sajátos tapasztalatait azzal magyarázza, hogy Isten önmaguk ellentétéből (sub contrario obiectu)⁵ hozza létre alkotásait, és ellentétük alá rejtve (sub contraria specie)⁶ viszi véghez műveit: úgy eleveníti meg népét, hogy látszólag halálba viszi. A nép valahányszor Isten sújtó kezét érezte magára nehezdedni, kétségbeesett, és arra gondolt, hogy a végső pusztulás órája fenyeget.

Isten a nem kívánatos események és az ebből fakadó szenvedések által megtisztulásukat és új életüket munkálta, de ezt csak utólag érthették meg.

Pedig Isten a nem kívánatos események és az ebből fakadó szenvedések által megtisztulásukat és új életüket munkálta, de ezt csak utólag érthették meg.

Luther mint a kereszt teológusa hasonlóképpen gondolkodik az imádság meghallgatásáról is. Vallja, hogy az imádkozónak olyan eseményeket kell átélnie, melyek során úgy érzi, mintha Isten keményen elutasította volna. Ha eközben állhatatos marad és kitart, végül megtapasztalja, hogy Isten éppen ezeken az eseményeken keresztül teljesítette kérését.

Luther vallja, hogy a kereszt teológusa a hit nehéz harcában soha nincs a maga erejére utalva. A megfeszített Krisztus erőtlenségében nemcsak felismerheti az Isten erejét, hanem ezt az erőt meg is tapasztalhatja. Ennek csak egy feltétele van: a hit. Ezért mondja Luther: ha baj ér, ha kereszt nehezedik rád, akkor ne a téged ért eseményből indulj ki, és ne abból akarj Isten szándékára következtetni! Ezt csak a dicsőség teológusai teszik. Te légy a kereszt teológusa! Nézz a Krisztus keresztjére, és egyedül azon tájékozódj! Hiteddel ragadd meg a kibeszélhetetlen csodát: Isten függ ott, Istentől elhagyatva! Halld, amint Krisztus a keresztről kétségbeesetten Isten után kiált, és eközben lásd be, hogy Isten tökéletesen egy a kereszten függő Krisztussal! Ha ezt meg tudja ragadni a hited, akkor minél súlyosabb kereszt kerül a válladra, annál bizonyosabban fogod tapasztalni, hogy Isten nem elhagy a szenvedésben, de éppen a szenvedésben lesz egygé veled, míg végül a halálban – amikor úgy érzed, elvesz az életed – ő maga lesz a te életeddé, meghozza örök életeddé, amitől senki meg nem foszthat. Mert ezt jelenti Krisztus szava: „Aki meg-

neki az arcát; ami annyi, mint: a cselekedetem után fogod látni a gondolataimat.” (W. XLIV, 601,18kk) Az idézet magyar nyelvű forrása: Loewenich: Theologia crucis (Evangelikus Sajtóosztály – magyarországi Luther Szövetség 2000) 36.old.

5 W. Loewenich Theologia crucis 107. old.: W. XVIII, 633,7kk

6 Heidelbergi disputáció

találja életét, az elveszíti azt” – tudniillik a halál óráján –, „aki pedig elveszti életét értem, az megtalálja azt” – tudniillik a halál óráján (Mt 10,39). Mert ha hitetlenül szembeszállsz Istennel a rád mért szenvedés miatt, ha kitérni akarsz előle, vagy – ha már nem lehet – minden erőddel és minél előbb szabadulni akarsz tőle, és így próbálsz menteni és újra megtalálni az életedet, akkor elveszíted. Ha viszont felnézel a Krisztus keresztségére, és a Krisztus szenvedésében hittel felismered az *Isten hozzád vezető útját*, akkor fel fogod ismerni, hogy a rád nehezedő szenvedésben Isten keres téged, ő jön hozzád. Akkor már nem kitérni akarsz a szenvedés elől, és nem szabadulni igyekszel tőle, hanem rábírod magad az Isten erejére, amit annál inkább meg fogsz tapasztalni, minél inkább elhagy a saját erőd. És amikor már végképp maga alá gyűrt a nyomorúság, az Isten ereje éppen akkor győzi majd le; mint ahogy Krisztusban is éppen akkor győzte le Isten a halál nyomorúságát, amikor elszenvedte a kereszthalált.

A rád nehezedő *szenvedésben Isten keres téged, ő jön hozzád.*

Luthert tehát az a felismerés tette reformátorrá, hogy az Isten ereje a keresztség által, a keresztség erőtlenségében nyilvánul meg, és aki az Isten erejét akarja megtapasztalni, annak a keresztséget kell megtapasztalnia. A neves Luther-kutató, egyháztörténész, Walter von Loewenich joggal fogalmaz így: Jézus szava – „... aki nem veszi fel keresztségét, és nem követ engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,38) – Luther egész életművének alapmelódiaja.⁷

Luther szomorúan látta, hogy korának egyháza egyáltalán nem ismeri Isten erejét. Azért nem ismeri, mert – miként panaszozza – a keresztség tudománya mélyen el van rejtve.⁸ Ezért az egyház is – most is a XVI. század körül beszélünk – ugyanazokban a dolgokban keresi az erőt, amiben a világ: fegyverben, pénzben, befolyásban és mások fölötti hatalomban. No meg a pompás infrastruktúra kiépítésében – hiszen ne feledjük, hogy Rómában a mai Szent Péter bazilika Luther korában épült, és a Fugger bankháztól erre a célra fölvert hitelek törlesztéséhez kellett a pápának a búcsúcédula-árusításból befolyó jövedelem.

Ezzel szemben mondja Luther, hogy aki valóban meg akarja tapasztalni Isten erejét, annak Jézus felhívását kell követnie: „Ha valaki én utánam akar jönni, vegye fel naponként a keresztségét, és kövessen engem!” (Mt 9,23)

Mit jelent ez? A XVI. századi egyház számára nem jelentett mást, mint szertartást, jobb esetben lelki gyakorlatot, vagyis a hétköznapi, ma úgy mondanánk, valós élettől elváló és elkülönülő hitéletet. Luther ezzel szemben rámutat: a hívőknek Krisztus keresztségét nem körmenetek

7 Loewenich: *Theologia crucis*, 107. old.: „Kérlelhetetlenül hangzik felénk Luther keresztség-teológiájából az egyhangú súlyos dallam: Aki követni akar engem, tagadja meg magát, vegye fel az ő keresztségét, és kövessen engem! Itt közvetlenül kézzelfoghatóvá válik, milyen hatalmas igényt támaszt a keresztség-teológiája. A reformáció történetébe vetett egyetlen pillantás megmutatja, hogy Luther nem vonta ki magát ez alól az igény alól.”

8 Luther: *Hogyan szemléljük Krisztus szent szenvedését?* Sermo, 1519 (Magyar Luther Füzetek 6. 17. old.): „Kereszténynek is csak azok nevezhetők joggal, akiket Krisztus neve és élete megragadott és bevont az ő életébe. ... Mert Krisztus szenvedését nem szavakkal és nem jelképesen, hanem valóságosan kell átélni. ... A Krisztus szenvedésének ez a szemlélete ma már nem divatos, sőt igen ritka, pedig Szent Péter és Pál levelei tele vannak vele.”

kell hordozniuk, hanem a hétköznapi életük kell, hogy a kereszthalálba induló Krisztus követése legyen. Nem jelképesen, hanem valóságosan kell föláldozniuk Krisztus követésében az életüket. Mert aki így áldozza föl az életét, csak az fogja végül megtalálni.

Persze a középkori egyház is beszélt a keresztfölvételének szükségességéről, de úgy, mintha azt Isten csak a klerikusoktól, és mindenekelőtt a szerzetesektől várná el. Pedig Jézus minden követőjéhez szólt, amikor ezt mondta: „Ha valaki énutánam akar jönni, vegye fel naponként a keresztyét, és kövessen engem!” (Mt 9,23) Mit jelent ez? Nem kevesebbet, mint naponkénti meghalást önmagunk számára, hogy Istennek élhessünk, illetve Krisztus éljen bennünk. Úgy, ahogy Pál apostol mondja: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20)

Hitben élni Luther szóhasználatában tehát annyit jelent, mint valósággal meghalni önmagunk számára és átadni magunkat az Istennek. Más szóval: önmagunk céljairól lemondva az Isten céljaiért élni, illetve engedni, hogy hit által maga Krisztus teljesítse Isten céljait az életünkben és az életünk által. Luther számára ez utóbbit is jelenti Isten erejének a keresz alatti megtapasztalása.

Mert mit jelent Isten céljaiért élni? Nem mást, mint mások üdvösségéért élni. Mert – miként Pál írja Timóteusnak – Isten „... azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére.” (1Tim 2,4) Nemcsak a papoknak és a szerzeteseknek, hanem minden hívőnek is e szent célra kell odaszentelnie az életét.

Amikor Luther ünnepélyesen a keresz teológusának nyilvánította magát, akkor ezzel azt is kifejezte, hogy más szemmel nézi a világot, és a világban máshol, más dolgokban keresi az Isten munkáit, mint a skolasztikusok, akiket a dicsőség teológusainak nevezett, többek között azért, mert az ő gondolkodásuk Istent ebben a világban kizárólag az emberi értelem mértéke szerint dicsőséges dolgokkal hozta kapcsolatba.

Szomorúan látta, hogy korának egyháza egyáltalán nem ismeri Isten erejét.

Luther, a keresz teológusa ezzel szemben a Krisztus keresztyén, mint optikai lencsén át nézi az egész világot. Éppen ezért az emberi értelem ítélete szerint csöppet sem dicsőséges dolgokban veszi észre és szolgálja az Isten ügyét. „Isten szeme a mélységbe néz!”⁹ – mondja Luther, mert így érti Isten kijelentését: „Magasságban és szentségben lakom, de a megtörttel és alázatos lelkűvel is.” (Ézs 57,15) Ha Isten szeme a mélységbe néz, ha a megtörtteket és az alázatos lelkűeket keresi, akkor Krisztus követőjének is őket kell keresniük. Az alázatos lelkű pedig Luther magyarázatában a megaláztatást jelenti. Nem a viselkedésében alázatoskodót, hanem azt, akit mások, az erősek, a hatalmasok, a gazdagok, a tekintélyesek megaláztak. Hasonlóképpen, a megtörttek is azok, akiket mások bűne megtört, akik a bűnös erőszak kiteszített áldozatai. A dicsőség teológusai az ilyenektől elfordulnak, mert azt mondják, hogy Isten igazságos, és azért engedte meg, hogy ilyen nyomorúságos sorsra jussanak, mert megérdemelték. De Luther azt mondja,

9 Luther: Magnificat Takács János ford. 18. old.

ne a sorsából íteld meg az embert. Akinek jó sora van, nem biztos, hogy jó ember, nem biztos, hogy Isten igaznak tekinti. Akinek pedig nyomorúságos sora van, nem biztos, hogy az Isten büntetéseként nehezedik az rá. Hiszen Krisztusra sem Isten büntetéseként nehezedett a kereszt! Bár az ellenségei ezt gondolták, és ezért gúnyolták, miközben a kereszten haldoklott. De a kereszt teológusának tudnia kell, hogy nem így áll a dolog. A keresztre ítélte és kereszthalált szenvedett Krisztus ügye valójában Isten szent ügye volt. Mert Isten dicsősége ebben a világban éppen a kereszt gyalázata alatt van elrejtve. Ezért aki itt a földön Isten ügyében akar járni, nem fordulhat el az olyan ügyektől, amelyekhez emberi mértékkel mérve gyalázat tapad. És nem fordulhat el azoktól az embertársaitól sem, akik emberi mérték szerint gyalázatot hordoznak. És az egyház – ha valóban egyház, és nem csupán az egyház nevet viselő földi intézmény – nem lehet részvétlen a világ kisémmizettjeivel, megvetettjeivel, üldözöttjeivel. Hanem fel kell ismernie, hogy mindenek előtt hozzájuk szól a küldetése a kereszt vigasztaló evangéliumával éppúgy, mint az emberileg lehetséges segítség megadásával. Ez természetesen nemcsak a XVI. századi egyházra érvényes, hanem a mindenkorira, a maira is, ha nem csupán nevében akar egyház lenni.

Rotterdami Erasmusnak írt vitairatában mondja Luther, hogy az „Isten egyháza nem olyan egyszerű, mint ez a szó: Isten egyháza.”¹⁰ Mai fogalmainkkal így mondhatnám: az egyház nem cégtábla kérdése! Egyáltalán nem biztos, hogy az egyház nevet, „cégtáblát” viselő intézmény valóban egyház! Lehetséges – sőt, egészen biztosan így van –, hogy attól az egyháztól, amelyik valóban egyház, a mindig többséget alkotó látszategyház képviselői megtagadják az egyház nevet. Ezért ha azt keresed, hol az egyház, mondja Luther, ne az elnevezésen tájékozódj! Én úgy mondanám: ne a cégtáblát keresd, hanem az egyház valódi ismertetőjegyeit! Luther hetet sorol fel. Most szándékosan csak a hetediket említem, amely a kereszt. Nem a templom tornyán vagy a püspökök nyakában lógó kereszt. Az egyház ebben a világban mindig kereszt alatt álló, keresztet viselő, a világ által üldözött közösség! Igen, üldözött, és sohasem üldöző! A másokat akár hitükért, akár más okból üldöző közösség biztosan nem egyház! Az egyház Ura, Krisztus soha senkit nem üldözött, hanem őt üldözték. Nem is rejtette véka alá, hanem János evangéliuma szerint tanítványaitól búcsúzva nyíltan megmondta nekik: „Nem nagyobb a szolga az uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak...” (Jn 15,20) Arra nem adott felhatalmazást, hogy a tanítványok is üldözzék

Hitben élni *Luther szóhasználatában tehát annyit jelent, mint valósággal meghalni önmagunk számára és átadni magunkat az Istennek.*

Ne a cégtáblát keresd, hanem az egyház valódi ismertetőjegyeit!

¹⁰ Luther: A szolgálai akarat (1996. Sopron) VII. Az egyház titka fejezet (58. old.): „Bizony, az Isten egyháza nem olyan egyszerű dolog, mint az »Isten egyháza« elnevezés. De szentek sem találhatóak minden bokorban, mint az »Isten szentjei« cím, amelyből mindig van egy zsomborral. Ezek gyöngyök és drágakövek, amelyeket a Szentlélek nem vet oda a disznóknak, mint azt a Szentírás vallja: elrejtettek, hogy az istentelen ne lássa meg bennük az Isten dicsőségét.”

üldözőiket, vagy bárki mást. Ellenkezőleg, a hegyi beszédben ezt mondja: „Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket, hogy legyetek mennyei Atyátoknak fiai, aki felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi a jutalmatok? Nem ugyanezt teszik-e a vámszedők is? És ha csak atyátokfiat köszöntitek, mennyivel tesznek többet másoknál? Nem ugyanezt teszik-e a pogányok is? Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes.» (Mt 5,44–48) Ez ugyan a világ szemében bolondság, de ez a kereszt bölcsessége! Ez a világ szemében gyengeség, pedig Isten ereje rejlik benne! Mert ez az evangélium: Isten nem tette attól függővé a világ iránti szeretetét, hogy a világ szereti-e őt, hanem „... úgy szerette... a világot, hogy megszületett Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.» (Jn 3,16) Luther számára ezt, Isten értünk véghezvitt cselekvését jelenti a kereszt evangéliuma! Aki ezt megérti, annak az életében Krisztus keresztje visszanyeri az erejét.

A XVI. századi egyház is beszélt Jézus keresztáldozatáról, de nem mint Isten cselekvéséről, hanem mint Istennek bemutatott áldozatról. A pap által felajánlott és bemutatott miseáldozatban pedig egyenesen emberi cselekedetté silányították, amivel Istenre akartak hatni, de aminek az emberre így semmi hatása sincs.

Isten pedig Jézust épp azért áldozta föl a kereszten értünk, hogy ránk, bűnös emberekre gyakoroljon hatást, hogy a Krisztus keresztáldozatának erejével megtérjünk és éljünk! Mert a Krisztus keresztje éppen akkor nyeri vissza az erejét az életünkben, ha úgy tekintünk rá, mint

Isten csupa szeretetből értünk, bűnösökért hozott nagy és szent áldozatára, ami által javunkra akarja fordítani bűneink minden következményét, még az életünk végén ránk leselkedő halált is, új, el nem múló, örök élet forrásává változtat-

Hinni annyit jelent, *mint nem ellenállni a kegyelemnek.*

va azt. Mert ezt jelenti az, hogy Krisztus halála a mi bűneink jóvátétele! Ez Luther nagy reformátori felismerése, szemben a skolasztika jogászai megközelítésével, ami Krisztus halálát Istennek adott elégtételnek, jóvátételnek tekinti, amivel a kereszt el is veszíti erejét, mert semmi hatása sincs az így gondolkodók életére.

Hit által igazulunk meg, kegyelemből, mondja Luther, Pál apostol nyomán. De ehhez azt is hozzáteszi, hogy hinni annyit jelent, mint nem ellenállni a kegyelemnek, és engedni, hogy Krisztus keresztáldozatával valóssággal elvégezze a maga sajátos, isteni művét az életünkben: naponta megölje bennünk az ádám termézetet, és életre keltse a krisztusit, hogy az apostollal együtt elmondhassuk: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20) Az ilyen élet nem tagadja meg a Krisztus keresztjének erejét. Isten ezt az életet keresi ma is, amikor tekintetével egyháza népét vizsgálja. A kérdés, hogy megtalálja-e.

Van-e okunk ünnepelni? Gondolatok 2017-ről a 2015-ös Luther-konferencián¹

Jóllehet október 31-ét évről évre megünnepeljük, hiszen reformáció ünnepe része az egyházi évnek – vagy még kifejezőbben: a liturgikus évnek –, mégis évről évre érezzük, hogy ez az ünnep (akár hétköznapra, akár vasárnapra esik) kilóg a többi egyházi ünnep közül. Egy kicsit kakukktojás az egyházi évben.

Sok esetben külső jelei is vannak: másként ünnepelünk, s nem egy helyen inkább történelmi megemlékezés jellege lesz az ünnepnek azáltal, hogy az istentisztelethez előadás kapcsolódik „reformációi emlékünnepély” címen, amit nem egyszer protestáns módon ökumenikus rendezvényként tartunk meg. S talán mi, lelkészek azt is őszintén be merjük vallani, hogy nem a legkönnyebb igehirdetői feladatok közé tartozik az október 31-i prédikációra való felkészülés.

Mert miről is, kiről is beszélünk, emlékezünk, mit is ünneplünk?

Talán sokat elárul az is, hogy a kevésbé kopott oltárterítőink egyikét használjuk ezen a napon. Azt a pirosat, ami pünkösdi jeles napján jelképezi az egyház születését, Lélekkel való indulását, azt, hogy a holtpontra került tanítványok a Szentlélek munkája nyomán újra elindultak, már nem „csak” Jézus követésében, de Jézus követségében is, s hirdették, prédikálták a Krisztust. Az egyház az oltárterítő színének megválasztásával jelet adott az elmúlt fél évezredben, hogy a reformáció pünkösdi folytatása, és október 31-e a Lélek által megrendezett Krisztus-esemény ünnepe.

Azt lehet mondani, hogy ünnepeink az üdvösségtörténet eseményeivel kapcsolatban alakultak ki. A jeles események Isten nagy tetteit dicsérik és emlegetik fel. Krisztus megjelent, benne emberré lett az Isten, testet öltött az ige, értünk felvállalta, végigjárta az emberi életutat (ismét felértékelve azt), feláldozva életét, szenvedett és meghalt értünk, legyőzve a halált, feltámadt, hogy első zsengeje, prototípusa legyen az életnek. Krisztus-események, az üdvösség történetének főbb állomásai ezek. A bibliai időkkel azonban nem ért véget sem a kinyilatkoztatások sora, sem pedig az Isten üdvösséget szerző munkájának programja. Már nem a bibliai időkben, hanem jóval később, másfél ezer év után történt valami, lezajlott egy olyan eseménysor, amelyben Isten különleges módon népének üdvösségét munkálta. Ez volt a reformáció. Engedte, hogy az Istentől távolodó egyház megújuljon, és reformot éljen át. Kiválasztott emberén keresztül különleges történelmi pillanatok összetalálkozásával olyan eseménysor in-

Az egyház az oltárterítő színének megválasztásával jelet adott, hogy a reformáció pünkösdi folytatása.

¹ Az előadás a révülöpi Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban rendezett Luther-konferencián hangzott el 2015. február 7-én.

dult el, amely meghatározta a világot, az egyházat az elmúlt fél évezreden át. Két év múlva ennek a folyamatnak jelképes kiindulópontjára gondolunk. Akkor lesz ötszáz éve, hogy Luther közzétette (talán kiszögezte?) a vitatételeit. Ez a tette szinte dominószzerűen elindított egy folyamatot. Lehetne (lehetett volna) más dátumot is kiemelni – de nem ez a lényeges kérdés. Az embernek, a közösségnek az a fontos, hogy tudjon – legalább jelképesen – valamilyen helyhez, tárgyhoz, személyhez, eseményhez kapcsolódni. Ez pedig a reformációval kapcsolatban a 95 tétel közzététele.

Egyre nagyobb a sürgés-forgás 2017 felé

Azt tapasztaljuk, hogy világszerte s hazánkban is komolyan elindultak a 2017-es jubileum előkészítései. Természetesen hatalmas készülődés zajlik Németországban. Egyházi és kormányzati vezetők és csoportok dolgoznak a terveken, már zajlanak a programok, hiszen nem csak a jubileumi évben, hanem az azt megelőző tíz esztendőben tematikus évek formájában feldolgozták a

Lehetne (lehetett volna) más dátumot is kiemelni – de nem ez a lényeges kérdés.

reformáció hatását bemutató legfontosabb területeket. Beruházások is folyamatban vannak – elsősorban az emlékhelyeken programokat is rendeznek az egyházi, a művészeti, a társadalmi élet számos „színpadán”. Wittenberg

megújul – szinte újjáépítették. Szászország történelmi települései új pompában várják a Luther élete és munkássága iránt érdeklődőket éppen úgy, mint a reformáció kultúrtörténeti emlékeit kutatókat. Tübingenben egymást érik a nagy rendezvények, Erfurtban, Gothában, Eisenachban, Weimarban, Jenában egymást érik a rendezvények. Wartburg vára teljes pompájában ragyog, s az odalátogató átfogó képet kap a reformáció történetéről, a reformátorok munkásságáról, hatásáról. Berlinben jelentős rendezvényekkel készülnek a jubileumra, de a művészvilág is kiveszi a részét az emlékező, figyelemfelkeltő, gondolkodásra és újraértékelésre indító alkotásaival az ünneplésből.

A könyvkiadás szinte áttekinthetetlen gazdagságot kínál: történeti, teológiai, irodalmi művek sokasága készül. Néha az az ember érzése, hogy a Gutenberg-korszak végén, amikor – akarjuk, nem akarjuk, de így van – háttérbe szorul a nyomtatott olvasnivaló, mintha még egy utolsó nagy könyvkiadási hullámot élnénk át, amely megmutatja a reformáció kincseit.

A jubileumra készülők a média ingerküszöbét is megpróbálják újra meg újra elérni. *Flash mobok* sora, honlapok, mobil applikációk utalnak erre. Ezek közül az egyik legelhíresültebb volt, amikor ötszáz színes műanyag Luther-szobrot helyeztek el Wittenberg főterén. Oda is figyelt rá a sajtó, a reformáció ügye iránt nem nagyon érdeklődő sajtóorgánumok is. Jó kell értenünk és értékelnünk ezeket. Az elektronikus médiaeszközöket használva azonban sohasem feledhetjük el, hogy mi nem látványpékséget akarunk működtetni, ahol a kinézet a fontos és nem az igazi tartalom, sőt a látvány érdekében a „pékek” még arra is hajlandók, hogy nem egészséges anyagokkal tápláljanak. Mi az igazi tartalomnak, az evangéliumnak adunk teret, s minden megmozdulásban az újra felismert örömhírnék kell dominálnia. Ehhez a tartalomhoz kell formát keresni, s nem a látványhoz kell hozzárendelni evangéliumi jellegű tartalmakat. Ahogyan egykor

a reformáció felhasználta a friss kommunikációs eszközt, a könyvnyomtatást, úgy él a reformáció mai ünnepe a legmodernebb technikával és médiumokkal. Három internetes honlapot hadd ajánljunk az érdeklődők figyelmébe! Két német honlap kiválóan mutatja be a reformáció hazájának ünnepi készülődéseit: reformation500.de – Luther2017.de. Bár a holland és a svájci egyházak készülődése még nem olyan intenzív, nem szabad figyelmen kívül hagyni a refo500 hálózatot, amelyet egy holland professzor alapított, s mára már egész Európát átjárva meghatározza az igényes jubileum-előkészítési munkát. Ezt láthatjuk a több nyelvű refo500.nl honlapon. Az interneten böngészők számára élmény lehet ezek felkeresése.

Beindult a vallási turizmus egész Európában, sőt már hazánkban is. S ha nem is protestáns „zarándokutak” szerveződnek, de nagyon tudatos szervezésben végig lehet járni hosszabb-rövidebb, látványosabb vagy kevésbé mutatós, de sok spirituális tartalmat hordozó utat – a reformáció nyomán, a reformáció értékeit megismerve, a reformáció mondanivalóját újra végiggondolva.

Magyarországra is igaz ez a sürgés-forgás. Évekkel ezelőtt megalakult a Magyarországi Evangélikus Egyház Reformációi Emlékbizottsága. Az Evangélikus Élet hasábjain, egyházunk honlapján és számos rendezvényen megismerhettük azt a nagyon tudatos munkát, amivel a magyar lutheranizmus készül a jubileumra. Számos projektet említhetnénk, de talán hármat érdemes külön is kiemelni. Nagy szellemi adósságunk törlesztése a Luther-kötetek sorozata, amelyből már három megjelent. Nemzetközi érdeklődésre számíthat a Luther életét bemutató rajzfilmsorozat. Folyamatosan zajlik – a némettől némileg eltérő – tematikus évek sorozata, amelyben idén a reformáció és oktatás témát dolgozzuk fel számtalan formában és műfajban. Evangélikus egyházunk a Reformacio500.hu internetes lapon tájékoztatja az olvasóit az ünnepi készülődés eseményeiről.

Közben civil szerveződések indulnak sokatmondó címekkel. Ilyen az a mozgalom, melynek már több száz, rendszeresen futó tagja van, akik 1517 kilométert futnak 2017-ig. Ennek a csoportnak a *Mert a reformáció megmozgat!* nevet adták a szervezői.

Református testvéreink a gazdag programsorozatot kínáló Kálvin-évek után most már velünk együtt készülnek a nagy évfordulóra. Számos beruházás, konferencia, kiállítás kapcsolódik ehhez.

Külön érdekessége a magyar előkészületeknek, hogy a protestáns egyházak mellett, de velük összehangolva Magyarország Kormánya is – a miniszterelnök elnökletével – létrehozta a Reformáció Emlékbizottságot. Ennek feladata nemcsak az, hogy segítse, támogassa, koordinálja az egyházi megemlékezéseket, hanem az is, hogy az egész magyar társadalom számára felmutassa a protestáns múlt kincseit, és azokat a ma is működő értékeket, amelyek a magyar-

Mi az igazi tartalomnak, az evangéliumnak adunk teret, s minden megmozdulásban az újra felismert örömhírnek kell dominálnia.

Evangélikus egyházunk a *Reformacio500.hu* internetes lapon tájékoztatja az olvasóit az ünnepi készülődés eseményeiről.

ság mindennapjait – sokszor tudattalanul – átjárják. A bizottság mellett miniszteri biztos és munkacsoportok és segítik, hogy a tudományos, kulturális programok, a kutatási pályázatok, a műveltségi versenyek méltó ünneplésre készítsenek fel. Ebben az elképzelésben külön hangsúly kerül a fiatalok megszólítására, s a határon túl élő magyarság reformációhoz kötődő értékeinek megmutatására, megóvására. Az emlékbizottság tevékenységéről a reformacio2017.hu honlapon lehet sok-sok információt szerezni.

Ünnep vagy megemlékezés?

Elképelem, sőt szinte halom a kívülállók által nekünk szegezett kérdéseket: Ünnepe? Miért ünnepe? Hiszen az ünnepek is kiüresednek. Önmagukat ünnepe? Mire, kire emlékeznek? A veszekedésekbe torkolló hitvitákra, a személyes és közösségek közti feszültségekre, a XVI.

században sem mindig konfliktusmentes folyamatokra?

Érdemes hát általánosságban végiggondolni, mi az ünnep, és mit jelent a megemlékezés, hogy azután konkrétan, 2017-tel kapcsolatban is meg tudjuk fogalmazni válaszunkat. Az ünnep találkozás, értékmentés és tudatosítás,

A reformáció nagy ünnepe is, mint minden keresztyén emlékezés, hálaadás azért, amit Isten tett, és bűnbánati esemény azért, amit mi elrontottunk.

összefoglalás és előrettekintés, mérföldkő és új kezdet, emelkedett pillanat és erőgyűjtés. A visszaemlékezés tudatos visszatekintés a kezdetekre, a múlt megismerő felfedezése és felidézése, a megtörtént események megjelenítése, s jelenlővé tétele úgy, hogy átélhessük az egykori eseményeket, megérezzük a történelem nagy személyiségeinek kisugárzását.

Mire emlékezünk, mit ünnepeünk majd 2017-ben? Nem Luthert ünnepejük, nem az egyházat, még csak nem is az egyház születésének vagy újjászületésének napját ünnepejük. Nem az egykori történések kulturális hatását vizsgáljuk. Nikolaus Schneider korábbi rajnai püspök és német egyházelnök így fogalmazott: a reformáció jubileuma nemzetközi és ökumenikus Krisztus-ünnepe kell, hogy legyen.² Krisztus-ünnepe – az egész jubileum sikere, értelme, üzenete azon múlik, hogy Krisztus-ünnepe lesz-e 2017?

Emlékezünk

Isten nagy tetteire, saját örömeinkre, nagy élményeinkre emlékezünk, hiszen aki nem ismeri a múltját, nem igazodik el a jelenben, és nem tudja a jövőjét sem építeni. És büszkék lehetünk a történetünkre – emberi módon. Nagyszerű emberek, fantasztikus események vannak mögöttünk – de mindezekben is ott sejtjük, érezzük (látjuk?) a történelem Urát.

Saját bűneinkre is emlékezünk a jubileum kapcsán. Margot Käßmann az EKD reformációi jubileumának nagykövet asszonya arra szólította fel egyházát, hogy a reformáció árnyoldalaival is foglalkozzon, még akkor is, ha az súlyos problémákkal (vitákkal, veszekedésekkel, vagy zsi-

² <http://www.ref.ch/allgemein/ekd-ratspraesident-reformationsjubilaum-soll-oekumenisch-und-international-sein/>

dógyűlölettel) terhelte...³ Van mit megbánnunk. Így a reformáció nagy ünnepe is, mint minden keresztyén emlékezés, hálaadás azért, amit Isten tett, és bűnbánati esemény azért, amit mi elrontottunk.

Isten jelenlétét ünnepeljük. Azt, hogy itt van közöttünk, s mi felismerhetjük őt Krisztusban. A lehetőséget ünnepeljük, hogy a kegyelmes Istennel közösségben élhetünk. A győzelmet ünnepeljük, Krisztus győzelmét, hogy legyőzte mindazt, ami őt eltakarta szemünk elől. A reménységet ünnepeljük, hogy Isten kegyelme miatt bízhatunk a jövőben, s azért érdemben sokat tehetünk.

Felvetődik hát a kérdés: 2017 az út vége, mérföldkő vagy újraindulás? Mindhárommá kell válnia.

Van-e okunk ünnepelni? – hangzik hát a kérdés, s benne ott fogalmazódik meg a további kérdések sora: Honnan indultunk, hol tartunk most? Élő egyház vagyunk, vagy múzeumvá válunk? Van-e átütő mondanivalónk? Közel tudjuk-e vinni a mai emberhez a megújulás evangéliumát, a reformációban újra felismert krisztusi értékeket?

Reformációi jubileum és ökumené

Hiszem és vallom, hogy a 2017-es jubileum lényege szerint ökumenikus kell, hogy legyen. Mindenekelőtt a belső, protestáns ökumenének kell megerősödni. Annyi tisztázatlan kérdés van, amiről beszélgetnünk és együtt gondolkodnunk kell. Bár a történelem – s ez különösen is így van a magyar evangélikusok és reformátusok kapcsolatában – nagyon közel hozott minket egymáshoz, de vannak mélyen húzódó feszültségek, és vannak ki nem beszélt témák, tanítások, kegyességi gyakorlatok. Ha meg tudjuk húzni a határvonalakat, jobb esélyünk van arra is, hogy a határok ne elválasszanak, hanem összeköszenek minket.

Különösen is izgalmas az, hogy miként tudjuk, akarjuk, s miként lehet római katolikus testvéreinkkel együtt megélni az 500 éves évfordulót.

Nem lenne jó, ha római testvéreink úgy éreznék, hogy 2017-ben ellenük ünneplünk. Mint ahogy nem lenne jó, ha bárki azt érezhetné, hogy miután Magyarországon létrejött a Reformáció Emlékbizottság, a magyar katolikus egyházvezetés a protestánsokkal szemben jelentette be azt, hogy 2016 Szent Márton év lesz. Az ökumenikus elkötelezettség mindkét fél részéről egyértelmű, s a jubileum felé közeledve ennek még inkább erősödni kell. Sokan fáradozunk azon, hogy számos külföldi példát követve megmutassuk, a két Márton testvér – Szent Márton és Luther Márton – szolgálata összecseng, Krisztus tanúi voltak mindketten.

A vatikáni megnyilatkozások reménységre is adhatnak okot. Az egyház egységét előmozdító pápai tanács vezetője a svájci származású Koch bíboros újra meg újra a sajtó nyilvánossága elé áll, hogy arról beszéljen, ami minket összeköt, s arról, hogy a Szentszék számára is kihívás az,

Hiszem és vallom, hogy a 2017-es jubileum lényege szerint ökumenikus kell, hogy legyen.

3 http://www.ekd.de/print.php?file=/vortraege/kaessmann/20140919_kaessmann_umgang_martin_luthers_judenfeindschaft.html

hogyan tudna Krisztus-tanítványokhoz méltó megemlékezési formát találni a katolikus híveknek. Ferenc pápa december 18-án fogadta a német evangélikusság vezetőit. A pápa szerint az ökumenikus párbeszédet nem lehet elválasztani egyházaink életétől. 2017-ben az evangélikusok és a katolikusok közösen emlékeznek majd a reformáció 500 éves évfordulójára – mondta. Ez lesz az első alkalom, hogy az egész világon közösen emlékezünk. A középpontban a közös ima és a kölcsönös bocsánatkérés áll majd. És együtt örülhetünk az ökumenikus úton eddig elért eredményeknek.

Szent Márton és Luther Márton *szolgálatá* *összecseng, Krisztus tanúi voltak mindketten.*

Nem feledhetjük, hogy két fontos dokumentumra alapozhatunk. 1999-ben mindkét fél aláírta a megigazulásról szóló közös iratot. 2013-ban pedig megjelent a *Konfliktustól a*

közösségig című dokumentum.⁴ Ez közel száz oldalon tesz kísérletet arra, hogy nemzetközi és globális szinten írja le és tárgyalja meg a reformáció történetét és tanítását egyszerre római katolikus és evangélikus nézőpontból. E dokumentum alapja lehet egy tervezett közös alkalomnak – katolikusok és lutheránusok közötti közös ünneplésnek –, megemlékezésnek, amelyet 2016-ra terveznek.

A keresztséget és a megfeszített Krisztust középpontba állító teológia testvérekké tesz bennünket – azt mindkét dokumentum hangsúlyozza –, kifejezve azt is, hogy több az, ami összeköt bennünket, mint az, ami elválaszt.

Van-e okunk ünnepelni 2017-ben? A kérdésre már most is tudunk választ adni, de még hónapok, évek vannak hátra a jubileumig, s addig van lehetőségünk a még mélyebb és tartalmasabb válasz megérlelésére.

4 Vom Konflikt zur Gemeinschaft, Gemeinsm Lutherisch-katholisches Reformationsgedenken in 2017, Bericht der Lutherisch/Römisch-Katholischen Kommission für die Einheit, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 20132, Bonifatius Verlag, Paderborn,

Karácsony előtt újra megjelent a Harmat Kiadó és az Ordass Lajos Alapítvány gondozásában Ordass Lajos Útravaló című könyve. A kötet az év minden napjára tartalmaz egy-egy igevershez kapcsolódóan rövid áhítatot. Írásai talán inkább csendes fohászok a szerző, és mindannyiunk Urához. Ára 2500 Ft, nagyobb megrendelés esetén 20% kedvezmény. Megrendelhető az Alapítvány címén.

Láthatóan kegyelemből¹

A címről

Idei címválasztásunk a *Láthatóan evangélikus – A Magyarországi Evangélikus Egyház stratégiai prioritásai 2012–2017* című kiadványra utal. Nem szándékom polemizálni ezzel a kiadvánnyal, és értékítéletet sem kívánok megfogalmazni róla. Sokkal inkább a kiadvány címében fölvetett kérdés foglalkoztat: mit jelent, mit kellene, hogy jelentsen láthatóan evangélikusnak lenni. Erre a kérdésre szeretnék ma választ keresni, mindenekelőtt Luther *Heidelbergi disputációjának* tételeit szem előtt tartva.

Ezt azok kedvéért jelzem előre, akik esetleg hallották vagy olvasták a témáról tavaly novemberben, a Fejér–Komáromi Egyházmegye felügyelői konferenciáján tartott előadásomat. Ma más oldalról közelítem meg a kérdést, bár az ott bevezetésnek szánt néhány gondolatom megismétlésétől nem tudok eltekinteni.

Evangélikus identitás?

Novemberben is azzal kezdtem, és ma sem tudom másképp kezdeni, hogy minél láthatóbban akarunk evangélikusok lenni, annál kevésbé leszünk azok. Luther ugyanis nem alapított új egyházat. X. Leó átokbullájának nyilvános elégetésével világosan kifejezte, hogy az abban foglaltakat érvénytelennek tekinti. Haláláig a katolikus egyház papjaként végezte minden szolgálatát, viszont kétségbe vonta, hogy a katolikus egyház azonos lenne a pápa fennhatósága alatt álló egyházzal. Nem hagyott kétséget afelől, hogy felfogása szerint nem a reformációhoz csatlakozó gyülekezetek szakadtak ki a katolikus – azaz egyetemes – egyházból, hanem a pápa rekesztette ki magát és követőit a szó valódi értelmében vett katolikus egyházból. Ellenfeleit ezért nem nevezte *soha* katolikusoknak, hanem következetesen a „romanista” vagy a „pápista” jelzővel illette őket. Írásaiban és igehirdetéseiben e két megjelölés mellett következetesen a pápa egyházáról beszél, amikor a Rómához hű egyházzal szél, és *soha* nem említi azt katolikus egyházként.

Minél láthatóbban akarunk evangélikusok lenni, annál kevésbé leszünk azok.

Mindebből következik, hogy a mi identitásunk sem lehet más, mint az, hogy a szó valódi értelmében katolikusok vagyunk, és a mi egyházunk nem más, mint – ahogy a hiszekegyben minden vasárnap meg is valljuk – az egyetemes anyaszentegyház, más szóval a katolikus anyaszentegyház, hiszen az „egyetemes” jelző a „katolikus” szó magyar megfelelője.

Az egyetemes anyaszentegyházból, vagyis a katolikus egyházból mi nem rekesztünk ki más keresztyéneket, hanem fájdalommal vesszük tudomásul, hogy ők elkülönülnek tőlünk. Szeretném nyomatékosítani: *nem mi különülünk el tőlük; ők különülnek el tőlünk.* Nem mi aka-

1 Az előadás a révfülöpi Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban rendezett Luther-konferencián hangzott el 2015. február 7-én.

runk mások lenni! Mi egyszerűen csak keresztyének akarunk lenni! A szó eredeti értelmében khrisztianoszok, azaz krisztusiak! Ahogy az apostolok cselekedeteiről írt könyv tanúsága szerint először Antiókiában nevezték Krisztus követőit.

A kérdés tehát az, hogy mit jelent láthatóan keresztyénnek lenni. Erre a kérdésre próbálunk ma – elsősorban a *Heidelbergi disputáció* tételeit vizsgálva – sajátosan lutheri választ találni. A választott cím – *Láthatóan kegyelemből* – talán már sejtet is valamit vizsgálódásunk várható eredményéről.

A Heidelbergi disputáció tételei

Az Ágoston-rend teológiai disputájára, amelyet a rend heidelbergi kolostorában tartottak, 1518 áprilisában került sor. Luther erre negyven, előre megírt tétellel készült. Az első huszonnyolc tételt a teológia területéről, a maradék tizenkettőt pedig a filozófia területéről állította össze. Utóbbit azért tartotta szükségesnek, mert a korabeli egyház hivatalos teológiája a skolasztika, és azon belül is elsősorban a tomizmus volt. Ez utóbbit Luther nem annyira teológiának, mint inkább filozófiának, az arisztotelészi filozófia keresztyén köntösbe öltöztetett változatának tartotta, és végérvényesen el akart határolódni tőle. Amikor a teológia területéről vett, 19. és 20. tételben megveti a *theologia crucis* alapjait, valójában a skolasztikával való szakítását készíti elő.

A *theologia crucis* részletes kifejtésétől most el kell tekintenünk. Mivel korábbi Luther-konferenciákon több előadásnak is témája volt, most csak emlékeztetőül idézem a 19. és 20. tételt: „Nem az nevezhető méltán teológusnak, aki Isten láthatatlan dolgait az ő teremtett műveiben

felfogva szemléli. Hanem az nevezhető méltán teológusnak, aki Istennek látható műveit, azaz a »hátát« a szenvedésekben és a keresztsben szemlélve fogja föl.”²

A kérdés tehát az, hogy mit jelent láthatóan keresztyénnek lenni.

A 20. tétel magyarázatában Luther többek között ezt írja: „Isten láthatatlan dolgaival ellentétesek látható dolgai, vagyis Isten »háta«: ilyen emberi mivolta, erőtlensége, bolondsága, ahogyan 1Kor 1,25 Isten erőtlenségét és bolondságát említi.”³ Ebből azután szervesen következik a 29. tétel: „Aki veszély nélkül szeretne Arisztotelész filozófiájában elmélyedni, annak előbb jól bolonddá kell lennie a Krisztusban.”⁴ A tételhez fűzött magyarázatában Luther ezt mondja: „Először vegyük azt, amiről 1Kor 3,18 szól: Ha valaki közületek e világon bölcs akar lenni, bolonddá legyen, hogy bölcs lehessen. Másodszor figyeljünk arra, hogy az apostol szerint az ismeret felfuvalkodottá tesz. (1Kor 8,1) Ezért tudnunk kell, hogy minden ismeret mindenképpen felfuvalkodottá teszi az ismeretszerző lelkét, mert az ismeret

2 Luther: Heidelbergi disputáció 19–20. tétel: „Non ille digne theologus dicitur, quin invisibilia Dei per ea, quae facta sunt intellecta conspiciat; sed qui visibilia et posteriora Dei per passiones et crucem conspecta intelligit” (W. I. 354,17–18)

3 Luther: Heidelbergi disputáció: 20. tétel magyarázata: „Posteriora et visibilia Dei sunt opposita invisibilibus, id est, huminitas, infirmitas, stultitia. Sicut 1 Cor 1. vocat infirmum et stultum Dei.” (W. I. 354,19)

4 Luther: Heidelbergi disputáció: 29. tétel: „Qui sine periculo volet in Aristotele Philosophari, necesse est ut ante, bene stultificetur in Christo.”

nem azon dolgok közé tartozik, amelyek az ember javát szolgálják. Csak azoknak válik üdvére, akik a kegyelemben vannak. Amiképpen ugyanis a választottaknak minden javukra szolgál, úgy a többieknek minden a kárára van. Harmadszor: az ember egész bizakodása, élete, dicsősége, erénye mit sem ér, csak Krisztus számít. [...] Ezért a »bolonddá levéssel« azt fejezem ki, hogy bármit tudunk is, az még a Krisztus ítéletét megelőző tudást jelent, ezért olyan, mintha semmit sem tudnánk. Az ilyen tudás birtokában lenni annyi, mintha még nem lennénk a birtokában. Nem tetszeleghetünk vele, és azt sem gondolhatjuk, hogy ez által másoknál többel rendelkezünk. Jer 9,22 is erre int: »Ne dicsekedjék a bölcs az ő bölcsességével, hanem azzal, hogy ismer engem.« Ahogy a nemi vágy kiélésének csak kárát látjuk, amíg meg nem házasodtunk, úgy a filozofálásból sem lehet semmi hasznunk, amíg »bolonddá« nem lettünk, azaz Krisztuséi nem vagyunk.

Amiképpen ugyanis a választottaknak minden javukra szolgál, úgy a többieknek minden a kárára van.

Miként Krisztus kegyelmén kívül a nemi ösztönnel csak visszaélünk, amikor a gyönyör után vágyakozunk, úgy Krisztus kegyelme nélkül a filozófia sem más, mint a tudás szeretetével való visszaélés. Nem azért, mintha akár a filozófia, akár a gyönyör önmagában gonosz dolog lenne, hanem azért, mert mindkettő csak a Krisztusban lévők életében tölti be rendeltetését. Sőt Krisztus kegyelme nélkül a test és a lélek valamennyi képességére igaz, hogy általuk Isten jó teremtetésével helytelenül élünk. A szellemi képességekre még fokozottabban áll, hogy önmagában nézve értékes tárgyukat gonoszul akarják megragadni. Más szóval vagy a magunk dicsőségét keressük velük, vagy a gyűlöletünk kinyilvánításának eszközévé tesszük őket azok iránt, akiket nem szívelelünk. János apostol ezért nem a szemet, nem a testet és nem az életet hibáztatja, hanem a szem és a test kívánságát, valamint az étellel való kérkedést (1Jn 2,16). Ezért Krisztus nélkül filozofálni olyan, mint engedni a házasságon kívüli gerjedelemnek. Így azonban sosem élünk helyesen az Isten által teremtett dolgokkal, hanem visszaélünk velük.⁵

Summázva: Luther szerint a kegyelem nélkül képességeink semmit sem érnek, mert csak arra tudjuk használni őket, hogy visszaéljünk Isten teremtett javaival. És ezt Luther nemcsak az ember hitre jutása vagy megtérése előtti állapotáról mondja, hanem egész földi életünk idején érvényesnek tartja. Kegyelem nélkül, a kegyelmen kívül vagy, ahogy másként fogalmazza ugyanezt, Krisztuson kívül ebben a földi életben még a hívők is csak visszaélni tudnak Isten teremtetésével. Tehát ebben az életben a hívők is szüntelenül kegyelemre szorulnak, és csak kegyelemből élhetnek. Luther hallani sem akar arról, hogy a hitre jutás, a megtérés olyan állapotszerű változást idézne elő az ember életében, ami kegyelemre való utaltságát megszüntetné. A hívő előnye a nem hívőkkel szemben csupán annyi, hogy a hívő hitéből bátorságot tud meríteni annak a nem hívők számára vakmerőnek

Krisztus nélkül filozofálni olyan, mint engedni a házasságon kívüli gerjedelemnek.

5 uo. 29. tétel magyarázata (Lásd: Luther füzetek 8. Heidelbergi disputáció 34–35. oldal Magyarországi Luther Szövetség 1999)

látszó lépésnek a naponkénti megtételére, hogy minden, biztosnak látszó földi támaszt elengedve kiszolgáltatja magát a kegyelemnek. Pontosan erre utal a 95 tétel sokszor idézett, de oly kevésbé értett első tétele is: „Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjetek meg!« – azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen (Mt 4,17).”⁶ A bűnbánatra térő élet semmi mást nem jelent, mint a kegyelemre szorultságunk tudatában való életet, és egyben a kegyelemnek kiszolgáltatott életet. Mert a hit döntése ez: kiszolgáltatja magát a kegyelemnek. Nem kegyelemre szorultságán igyekszik változtatni, mert tudja, hogy az lehetetlen, hanem egy merész lépéssel kiszolgáltatja magát a kegyelemnek. Mindennap, újra és újra!

Ebből aztán szervesen következik az is, amit Luther a *Heidelbergi disputáció* utolsó, 40. tételében az ember akaratának lehetőségéről megállapít. „Az ember akarata a kegyelem állapotán kívüli döntéseiben sem a lehetőségekkel, sem a kívánalmakkal szemben nem szabad, hanem szükségképpen szolgálai és fogoly, bár mentes minden kényszertől. E tétel értehetősége kedvéért előre kell bocsátanom, hogy a lehetőséggel szembeni akaratnak a döntései lehetnek elfogadóak vagy elutasítóak úgy, hogy ezek bármelyike pozitív döntés. A kívánalommal szem-

A hit döntése ez: *kiszolgáltatja magát a kegyelemnek.*

beni döntések is lehetnek elfogadóak és nem elfogadóak, hasonlóképpen elutasítóak és nem elutasítóak. Azaz az ember olykor elfogadja, máskor pedig sem el nem fogadja, sem meg nem tagadja, hanem semleges és döntés nélküli

marad. Másodszor azt is meg kell jegyeznem, hogy az előbbiekben az akarat szabadságáról az érdem és az érdemtelenység szempontjából szóltam. Ugyanis más, kevésbé fontos szempontokra tekintettel nem tagadom, hogy létezik szabad akarat, sőt megvallom, hogy nekem is úgy tűnik: más szempontból az akarat mind a lehetőségekkel, mind a kívánalmakkal szemben szabad. Ezeknek a valóságát elismerve magyarázom a tétel előbbi részét, hogy tudniillik az akarat a kívánalmakkal szemben nem lehet szabad. Mert ha szabadságában állna nem dönten, abból az következne, hogy a jövőben is szabadságában fog állni minden bűn elkerülése. De ez téves, sőt eretnek elképzelés. Ezzel szemben érvel így Szent Gergely: »Az a bűn, amelyet nem mosott le a bűnbánat, súlyánál fogva hamarosan más bűnre visz.« Pedig ha az akarat szabad lenne, meg tudná akadályozni az újabb bűnbe esést. Ha azonban nem tudja megakadályozni, akkor az akarat nem szabad. [...] Az apostol is alátámasztja ezt, amikor a tanítás szükségességét így indokolja: »hátha az Isten megadja nekik egyszer, hogy megtérve megismerjék az igazságot, és felocsúdjanak az ördög csapdájából, aki foglyul ejtette őket, hogy akaratát teljesítsék.« (2Tim 2,25b–26) Az ördög ugyanis azt akarja, hogy a rosszat akarják és cselekedjék. Azt pedig, hogy az akarat nem szabad a lehetőségekkel szemben, 1Móz 8,21 segítségével bizonyítom: »Az emberi szív szándéka és minden gondolata szüntelenül gonoszra hajlik.« Ha szüntelenül gonoszra hajlik, akkor sosem hajlik a gonosszal ellenkező jóra. Hogy pedig ez szabadon és egyszersmind szükségszerűen történik, azt azzal magyarázom, hogy a kegyelem állapotán kívüli [...] ember

6 „1. Dominus et magister noster Iesus Christus dicendo 'Penitentiam agite &c.' omnem vitam fidelium penitentiam esse voluit.” (<http://faculty.georgetown.edu/jod/texts/95.theses.html>) A felhasznált fordítás Zsigmondy Árpádtól: <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>

éppúgy nem képes megszabadulni a maga természetéből adódó tevékenységtől, mint ahogy egy teremtmény sem képes erre. Mégis lehetetlen, hogy az akarás kényszerített legyen, és ne szabad. Tehát szükségképpen szabad, és szabadon határoz. Így mindkettő egyszerre igaz: az ember – amikor elbukik – nem képes elkerülni bukását, és képes elkerülni bukását. Nem képes elkerülni, ha saját erejére épít, és képes elkerülni, ha más erőkre épít. Így a kegyelmen kívüli akarat a bukás lehetőségét rejtő helyzetben nem képes a bukást elkerülni, mert nem képes nem a rosszat választani. Isten kegyelme által azonban képes nem elbukni és a bukás lehetőségét elkerülni. [...] Miközben nincs olyan igaz ember a földön, aki jót téve is ne vétkezne, a nem igaz ember még inkább vétkezik, még akkor is, amikor jót tesz. [] A skolasztikusok tanítása ellen: Nyilvánvaló, hogy az igaz, miközben jót tesz is, vétkezik. (Préd 7,20) [] De itt egyesek azt mondják, hogy bár minden igaz vétkezik, de nem akkor, amikor jót tesz. Ezeknek ezt válaszoljuk: ha a Szentírás a maga tekintélyével ezt akarta volna mondani, akkor miért szaporítaná a szót? Vajon gyönyörködik-e a Szentlélek a bőbeszédűségben és a túlzó kifejezésekben? Mert ha ezt akarta volna közölni, elég lett volna ennyit mondania: »Nincs a földön senki, aki ne vétkezne.« Minek ehhez hozzátenni, hogy »aki jót tesz«? Mintha létezne olyan igaz is, aki rosszat tesz. De nincs ilyen. Hiszen éppen azért tesz jót, mivel igaz. De amikor az Írás a jócselekedetektől függetlenül beszél a bűnökről, akkor így szól: »Napjában hétszer bukik el az igaz.« (Péld 24,10) Itt nem azt mondja, hogy »Napjában hétszer bukik el az igaz, amikor jót tesz.« Másodszor az apostol is igazolja ezt Róma 7,19-ben, ahol ezt írja: »A

rosszat, amit nem akarok, megteszem; a jót, amit akarok, nem teszem meg.« Majd később (Rm 7,22kk): »Gyönyörködöm a belső ember szerint Isten törvényében. Tagjaimban azonban más törvényt látok, amely harcol elmém törvényével.« Íme, egyszerre gyönyörködik Isten törvényében, és ugyanakkor még sincs tetszésére. Egyszerre akarja a jót a Lélek szerint, de mégsem azt, hanem az ellenkezőjét cselekszi. Ez az ellenkezés, ez a nem akarás tehát állandó valóság, ami mindig jelen van ott, ahol akarás van. Az egyik által jót teszünk, a másik által rosszat. A nem akarás a testtől származik, az akarás a Szentlélektől. Ezért ahol akarás van, ott akkora a bűn, amekkora a nem akarás, a vonakodás, a kényszeredettség, az ellenállás. És akkora az érdem, amekkora az akarás, a készség, a szabadság, a boldog önkéntesség. Életünkben és minden cselekedetünkben ez a kettő keveredik egymással. Mert amikor csak nem akarás van, akkor halálos bűnbe estünk és elfordultunk Istentől. De tisztán csak akarás ebben az életben nem létezik. Ezért mindig vétkezünk, miközben jót cselekszünk, bár olykor kevésbé, máskor jobban. Ez az oka annak, hogy nincsen olyan igaz a földön, aki nem vétkezik, amikor jót tesz. Ilyen igaz csupán a mennyben létezik.⁷

Luther ezután az ismert ellenvetésekre tér ki. Mindenek előtt 1Jn 3,9-re: „Aki Istentől született, nem vétkezik.” Ezt válaszolja: „Mindkettő igaz. Mivel Istentől született, nem vétkezik,

A kegyelmen kívüli akarat a bukás lehetőségét rejtő helyzetben nem képes a bukást elkerülni.

7 Luther: Heidelbergi disputatio 40. tétel (Lásd: Luther füzetek 8. Heidelbergi disputáció 37–42. oldal Magyarországi Luther Szövetség 1999)

és vétkezik. Csak akkor nem igaz mindkettő, ha [...] ugyanaz a János önmaga megcáfolására mondta ezt: »Ha azt mondanánk, hogy nincsen bűnünk, hazugok volnánk...« (1Jn 1,8) Mert az ember ugyanazzal a cselekedetével vétkezik testének akarata szerint, és nem vétkezik a Lélek ellenkező akarata szerint. Azt mondd tehát: Akkor miképpen töltjük be Isten törvényét? Azt válaszolom: úgy, hogy nem töltjük be. Ezért vagyunk bűnösök és engedetlenek Isten szemében. A bűn – eredetének és természetének megfelelően – nem ezért bocsánatos. Semmiféle tisztátalan nem fog bemenni a mennyek országába. (Jel 21,27) Ezért minden bűn ítélet alá kerül, mivel Krisztus ezt mondja: »Egyetlen ióta vagy vessző sem vész el, míg minden be nem teljesedik.« Igen találóan mondta Szent Ágoston a *Retractationes*-ban: »Minden isteni rendelkezés betöltetik. Amikor valami nem lesz meg, akkor az által töltetik be, hogy Isten nem rója föl.« Tehát Isten parancsolatai nagyobb mértékben töltetnek be Isten irgalma által, amely nem rója föl őket, mint az ember igazsága által. Ehelyett a skolasztikusok azt mondják, hogy Isten nem követeli meg a tökéletességet. Holott azt kellene mondaniuk, hogy Isten nem rója föl a hiányát. De vajon kinek nem rója föl? Talán a nemtörődomségben élőknek, vagy azoknak, akik azt nem tartják bűnnek? Távolságra legyen! Inkább azoknak nem rója föl, akik őszinte szívvel mondják: »Bocsásd meg vétkeinket!« Akik saját gonoszságukat felismerték

Csodálatos tanítás ez! *Nem is fejthető meg a skolasztikusok bolond és gyarló eszével.*

és meggyűlöltek, miként Ez 20,43 mondja: »És gyűlöletesek lesztek saját szemetekben minden gonoszságotok miatt, amelyeket elkövettek.«

Ez az, amiről Zsolt 32,6 szól: »Ezért könyörög

az összes szent.« De ha szent, akkor nincsen, csak volt olyan bűne, ami Istentől elválasztotta, amelyre azonban bocsánatot nyert. Miért könyörög tehát? Azoknak a bűneinek bocsánatáért imádkozik, amelyekre még nem nyert bocsánatot. Hiszen a már megbocsátottakért inkább a hálaadás időszerű. Következésképpen, ha a zsoltáros a korábban elkövetett bűnokről akart volna szólni, nem azt kellett volna mondania, hogy a szent, hanem hogy minden bűnös könyörög ezért. Az a szent ugyanis, akinek már megbocsátották a bűnei, amelyek Istentől elválasztották. De itt a szent könyörög az Istentől elválasztó bűnei megbocsátásáért! Csodálatos tanítás ez! Nem is fejthető meg a skolasztikusok bolond és gyarló eszével. [...] Mert itt a próféta nem magáról beszél, hanem azokról, akikről látta, hogy Isten bűneiket megbocsátva tette őket szentekké. És mégis azt mondja róluk, hogy ők bocsánatért könyörögnek. Ha a próféta nem hazudik vagy hízeleg, akkor olyanokat mond itt szenteknek, akiknek bűnei még nincsenek megbocsátva, hanem imádkoznak a bűnbocsánatért. Ezért azt is mondhatta volna, hogy a bocsánat elnyerése előtt ők mintegy bűnösök. Tehát: az az Atya Isten legdrágább könyörületessége, hogy nem a képzelt, hanem a valóságos bűnösöket üdvözíti, vállalva bennünket bűneinkben, elfogadva teljes elvetésre méltó cselekedeteinket és életünket, míg tökéletessé és teljessé nem tesz bennünket. Közben az ő gondoskodásában és védőszárnyainak árnyékában élünk. Ítéletétől nem a mi igazságunk által, hanem az ő irgalma által menekülünk meg. Távozzanak hát az emberi füstölgés efféle érvei: egy és ugyanaz a cselekedet nem lehet Isten részéről elfogadott és nem elfogadott, következésképpen jó és rossz. Így válaszolok: Akkor tehát az sem lehetséges, hogy az ember egyszere fél az ítélettől, és ugyanakkor reménykedik is? Mondom tehát, hogy minden jócsele-

kedet elfogadott és nem elvetett, és viszont: nem elfogadott és elvetett. Mert elfogadott Isten részéről az ő elnézése miatt, és így nem elvetett, mert Isten nem rója föl azt, ami híjával van annak, hogy elfogadásra méltó legyen. Ugyanaz egyben elvetett Isten részéről, vagyis abban a mértékben bűn, amennyiben a test gonoszságából származó cselekedet, de Isten mégsem rója fel azt a jelen időben, jóllehet elvárja most is és a jövőben is. Mert nincs egy olyan emberi cselekedet sem, amit Isten »egyszerűen«
elfogad. Az ilyen állítás ugyanis az emberi szívből származó kitaláció. Hanem úgy áll a dolog, hogy Isten a teljes cselekedetünket nem rója föl, mert kíméletes. A skolasztikusok viszont elbizakodottan a végítélet előtt feltételezik, hogy létezhet olyan, akit Isten elnézés nélkül elfogad. Ez hamis állítás. Amikor tehát nem rója fel a bűnt, akkor éppúgy nem fogadja le, mint ahogy el sem veti a cselekedetet, hanem nem rója fel. És így a mi cselekedeteinkben saját irgalmát fogadja el, vagyis Jóbnak (Jób 42,8–9), azaz Krisztusnak a személyét fogadja el értünk. Ő ugyanis Isten kiengesztelője, aki menti a mi cselekedeteinket és fel nem róhatóvá teszi őket, úgyhogy ami hiány van bennük, azt az ő teljessége által tehetjük teljessé. Mert egyedül ő a mi igazságunk, amíg az ő képére újjá nem teremtünk.”⁸

**Nincs egy olyan emberi cselekedet sem, amit Isten »egyszerűen«
elfogad.**

Mondanom sem kell, hogy Luther itt egész más értelemben használja a kiengesztelés szót, mint a skolasztikusok, köztük Canterburyi Anzelm. Itt nem jogi értelemben vett elégtételnújtásról van szó, hanem arról, hogy Isten, amikor ránk tekint, nemcsak bennünket lát – hiszen akkor rögtön elvetne és kárhozatba taszítana – , hanem Krisztus hit által bennünk folyamatban lévő munkáját is látja, és annak várható eredményére tekintettel nem rója most fel bűneinket, amelyek a legjobb cselekedeteinkhez is hozzátapadnak. De vigyázzunk, mert ha az eredmény elmarad, akkor minden bűnünket fel fogja róni, következésképpen egy cselekedetünket sem fogja elfogadni.

Most pedig szeretném figyelmeztetni a hallgatóságot, hogy a nyugalom megzavarására alkalmas gondolatsorok következnek!

Volt egyszer egy evangélikus egyház

Evangélikus egyház nevet viselő intézmény természetesen ma is van még Magyarországon, annak minden látható kellékével együtt. Igaz, az egyháztagok száma évről évre fogyatkozik, de még mindig van annyi egyháztag és kívülről nézve működőnek látszó gyülekezet, ami elég ahhoz, hogy egyházunk létezését a külvilággal elhitessük. Igaz, ebben az államtól kapott anyagi támogatásnak is nélkülözhetetlen része van.

De hogy a valóság és a külső látszat között milyen nagy a feszültség, arra már az ötvenes évek elején, tehát több mint ötven évvel ezelőtt, egy lelkeszi munkaközösségi ülésre készített dolgozatában az akkor még monori lelkeszként szolgáló Muntag Andor professzor is rámutatott.

⁸ Lásd uo. 42–44

A provokatív, *Egyház ez még?*⁹ címet viselő dolgozatában az egyháznak Luther által taglalt hét ismertetőjelét veszi sorra. Megállapítja, hogy ezek az ismertetőjelek még megvannak ugyan, de mindegyik körül súlyos problémákat lát. Végső konklúziója mégis az, hogy bár vannak bajok, azért még egyház vagyunk.

Mit mondhatunk ma, fél évszázaddal később? Bármennyire szeretnék optimistább lenni, csak azt tudom mondani, hogy miközben – 2017-re készülve – láthatóan evangélikusok szeretnének lenni, láthatóan egyre kevésbé vagyunk egyház, és – ami a lélekszámot illeti – egyre kevésbé vagyunk. 2017 ürügyén ma egy fogyó népességű egyház próbál – nem kevés külső erőre támaszkodva – sikerpropagandát folytatni. Mindenkitől elnézést kérek, de ehhez az örömdát

Ma egy fogyó népességű egyház próbál
– nem kevés külső erőre támaszkodva – sikerpropagandát folytatni.

zengő kórusához a magam részéről nem tudok csatlakozni. Nem azért, mert az éneklés mindig is a gyengém volt, hanem mert a lelkiismeretem nem engedi. A lelkiismeret ellen pedig – miként Luther is vallotta – veszedelmes dolog bármit is cselekedni. Ezért ma sem tudom véka alá rejte-

ni, hogy Muntag professzor ötven évvel ezelőtt feltett kérdésére ma csak ezt tudom válaszolni: láthatóan egyre kevésbé vagyunk egyház, és láthatóan egyre kevésbé vagyunk. Evangélikus egyház pedig (amennyiben a Luther tanítását követő egyházat értjük az evangélikus egyházon, úgy már régóta látható) nem vagyunk. Mert ha egy kétszáz-, optimistább becslés szerint háromszázezer tagot számláló egyházban évről évre ugyanaz a hatvan ember mutat érdeklődést Luther tanítása iránt – mondhatnám, Luther tanítása hatvan ember hobbijává lett –, akkor ez már régen nem evangélikus egyház.

Nem evangélikus, mert evangélikusnak lenni annyi, mint keresztyénnek lenni, keresztyénnek lenni pedig – Luther válasza szerint – annyi, mint láthatóan kegyelemből élni, nem saját erőre, hanem a Lélek erejére támaszkodva – ami egyet jelent azzal, hogy a Krisztus keresztyének erejére támaszkodva – a kegyelemnek kiszolgáltatott életet élni. Egyházunk élete azonban az utóbbi ötven, de inkább száz esztendőben láthatóan nem erről szól. Ha tömören akarom megfogalmazni, akkor egyházunk az utóbbi száz évben láthatóan nem kegyelemből, hanem kegyből, a mindenkori világi hatalom kegyéből, és annak kegyét keresve él.

Pedig hol volt, hol nem volt, talán igaz sem volt – bár mégis igaz volt –: volt egyszer Magyarországon evangélikus egyház. Igaz, nem mostanában, hanem a XVI. században. Nem hogy nem kapott állami támogatást, de 1525-ben a rákosi országgyűlés törvényt is hozott ellene: *Lutherani omnes comburantur!* – Minden lutheránust meg kell égetni! Ennek ellenére – lásunk csodát! – a lutheránusok száma nem fogyott, hanem rohamosan nőtt, és csakhamar az ország népességének túlnyomó többsége lutheránus volt. Igaz, a misszióknak akkortájt nem volt külön egyházi intézménye, hanem az egyház szolgálata maga volt a misszió. Ezért a lutheránusok megégetéséről szóló törvénynek – néhány elszigetelt esettől eltekintve – a hatalom nem is tudott érvényt szerezni. Igaz, Isten sem késlekedett megszorongatni a lutheránusokat föld szí-

9 A kéziratot az Evangélikus Országos levéltár őrzi.

néről eltörölni igyekvő hatalom torkát. Mert Istennek van hatalma megoltalmazni azokat, akik valóban benne és csak benne, csak az ő kegyelmében bíznak! Akik láthatóan semmi másból, mint kegyelemből akarnak élni.

Igaz, a kegyelemből élő hitnek ez, a Magyarországon addig még soha nem látott, és azóta sem látott virágzása nem tartott sokáig. Mert jött az elhajlás a reformáció svájci ágának sokkal racionálisabb hittételei és, úgymond, puritánabb istentiszteleti formái felé. És bár Széchenyi György kalocsai érsek az 1674-ben felállított pozsonyi vértörvényszékről azt mondta, hogy az majd a magyarországi lutheranizmus nyakára olyan hurkot vet, amiből többé nem szabadulhat, tévedett, mert a magyarországi lutheranizmus önkezevel tette a saját nyakába ezt a hurkot, amikor a tiszta lutheri tanítástól idegen tanokkal kezdett kokettálni. Mindezt nem kis mértékben a ráció nevében tette, mondván, egységben az erő, a reformáció két ágának testvéri egységben kell egymásba kapaszkodnia a közös ellenséggel, a mindkettőjüket támadó gonosz

„római farkassal” szemben. Ennek jegyében mondtunk le sorra XVI. századi gazdag liturgikus életünk kincseiről, és lettünk az Európa svájci reformáció által nem érintett boldogabb tájain – a Skandináv-félszigeten és Finnországban – élő evangélikus egyházak istentiszteleti életével összehasonlítva *láthatóan nem evangélikus* egyház.

És akkor még a tanításban való elbizonytalanodásról, a lutheri életmű és tanítás széles körű nem ismeretéről nem is szóltam. Hiszen ha egyházunk lelkészképzésében legalább száz éves hagyománya van annak, hogy lelkészi diplomát lehet szerezni anélkül, hogy a lelkészjelöltöt, sőt újabban hatévi tanulmányai során Luther írásban ránk maradt könyvtárnyi hagyatékából a két káténál és a schmalkaldeni cikkeknel többet elolvasna, akkor nem csoda, ha ott tartunk, ahol tartunk. Nem csoda, ha az uralkodó teológiai és kegyességi irányzatok mellett néhány megrögzött habókos által alkotott, úgy, ahogy megtűrt törpe minoritás hobbijának számít ma a lutheri teológiai örökség ápolása.

Egyház vagyunk még? Félve mondom ki, de komoly kételyeim vannak. Tartok tőle, hogy Magyarországon az evangélikus egyház elnevezésű, egyre fogyó közösség már régen nem több, mint részben etnikai alapokon, részben családi hagyományon nyugvó szociológiai képződmény, amely – misszió híján – minden sikerpropaganda ellenére ebben az eltorzult formájában is egyre életképtelenebb, szinte már haldoklik. Hamarosan itt a vége, fuss el véle!

Sajnálom, de nem tudok optimistább végszót mondani. Hiszen veszedelmes dolog a lelkiismeret ellen cselekedni! Itt álltam, elmondtam, mert se másként, se ennél többet nem tehettem. Köszönöm a figyelmet.

Isten sem késlekedett *megszorongatni a lutheránusokat föld színéről eltörölni igyekvő hatalom torkát.*

És akkor még *a tanításban való elbizonytalanodásról, a lutheri életmű és tanítás széles körű nem ismeretéről nem is szóltam.*

Válasz, ami kérdez

Joób Olivér: *Válasz – theologia minima*. Budapest, 2014, Ordass Lajos Alapítvány, 148 o.

Ez egy megható könyv.

Legalábbis ez volt az (egyik) első gondolatom, amikor néhány héttel ezelőtt a kezembe vehettem Joób Olivérnek az Ordass Lajos Alapítvány gondozásában 2014-ben megjelent *Válasz* című könyvét. Megható, hiszen az általa a *theologia minima* kifejezéssel félmjelzett írást a szerző tulajdon unokáira való tekintettel vetette papírra, akik „három országban, három nyelvi környezetben élnek és fognak konfirmázkodni” (10. old.). Elsősorban nekik készült tehát ez a rövid hittankönyv. A szerző nekik kívánta „az evangélikus hittan rövid összefoglalását magyarul kézbe adni” (10. old.). Joób Olivér – maga is határon túli magyar, noha évente több hónapot tölt idehaza, a bensőséges hangulatú Rábaközben – gondos nagyszülőként így is gondját viseli

unokáinak: hittankönyvet készített nekik aján-dékba, legyőzve a számára is minden bizonnyal fájdalmas távolságokat.

A tanultakat újra és újra átismételni, megerősíteni mindig szükséges.

De nemcsak nekik készült ez a könyv. Írás közben ugyanis egyre táult a kör: „Először a

kiterjedt rokonságban lévő fiatalok, majd a széles ismerősi kör tagjai lebegtek a szemem előtt. Később a középiskolás hittanosokra és a gyülekezeti ifjúsági csoportokra gondoltam. Végül merész képzelőerőm egy svéd példa alapján a felnőttoktatásra, a hazai és külföldi magyar gyülekezeti alkalmazottakra és tisztségviselőkre, mint lehetséges olvasóközönségre, is kiterjedt.” (10. old.)

Joób Olivér tanítani akar. Nemcsak azért, mert van, mit átadnia, hanem azért is, mert hitünk alapjairól tanulni, illetve a tanultakat újra és újra átismételni, megerősíteni mindig szükséges. Gyermeknek és felnőtteknek, távolabbról érkező érdeklődőknek és buzgó, kegyes, egyházas híveknek egyformán.

A *theologia minima* kitűnő eszköze ennek a tanulásnak. Három fő csoportban hozza elének a különböző témákat. Elsőként azt a kérdést teszi fel, ami minden kor minden emberét izgatja: mi az életem célja? Majd nyomban leszögezi: erre a kérdésre csak a Szentírás alapján lehet jól válaszolni. A következő pontban aztán a Biblia tanításának rövid összefoglalását tárja az olvasó elé: mit tanít az egyház Istenről, az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről, ezek személyéről, valamint teremtő, megváltó és megszentelő munkájukról. A harmadik nagy egység összefoglaló címe ismét egy kérdés: hogyan élhetünk? A felelet: hitben, szeretetben, reménységben. Olvashatunk itt az egyház istentiszteleti életéről, az úrvacsora ünnepléséről, az imádkozásról, a gyónásról. Rövid összefoglalást találunk a keresztyén etikáról. Végül az olyan, súlyos kérdéseket sem kerüli a szerző, mint a szenvedés, a halál, az ítélet. És persze a reménység hangja is felcsendül, amikor mindezeket túl a feltámadás és az örök élet bizonyosságát hirdeti. Az egyes fejezetek végén a témához kapcsolódó illusztrációkat, idézeteket olvashatunk, illetve elgondolkodtató kérdéseken is elmélkedhetünk.

Feltűnő erénye Joób Olivér könyvének az átláthatóság, a tömör fogalmazás, a közérthetőség, rendkívül igényes, irodalmi értékű nyelvezetbe csomagolva. A *Válasz* így többféleképpen is használható. Akár úgy, hogy valaki, aki pusztán érdeklődik az egyház tanítása iránt, egy szuszra végigolvassa – mondjuk – egy hosszabb utazás közben. De úgy is, hogy ezután újra a kezébe veszi a könyvet, és figyelmesebben, átgondoltabban, napról napra, fejezetről fejezetre megint elolvassa. Segítség lehet ugyanakkor szórványban élő hittestvéreinknek, akik nem tudják gyermekeiket rendszeres hitoktatásban részesíteni: a könyv útmutatása nyomán megismertethetik velük az egyház tanításának legalábbis a főbb tételeit. Valahogy úgy, ahogyan azt maga Luther is képzelte, amikor a *Kis káté* megfogalmazásakor kiszakadt belőle a mondat: „A családfő ilyen egyszerűen tanítsa rá háza népét!”¹

A könyv olvasása közben persze akár el is szomorodhatunk olykor. Joób Olivér ugyanis nem söpri szőnyeg alá a problémákat. Döbbenet szembesülhet az olvasó azzal a látélellettel, hogy az oltáriszentséget sok helyen mennyire kevésbé becsülik egyházunkban, hiszen „úrvacsoraosztásra a legtöbb hazai gyülekezetben nem minden vasárnap kerül sor, vagy ha igen, az istentisztelet befejezése után külön alkalomként” (73. old.). Mint ahogyan joggal állapítja meg azt is a szerző, hogy „a magángyónások ritkulása a lelki élet megszegényedésének a jele”(97. old.). Íme, itt van a jelentősége a folyamatos, mindennapos tanításnak és tanulásnak, amelynek következtében talán megváltoznak ezek a szomorú jelenségek!

Így aztán ez a *Válasz* egyenesen kérdez bennünket. Rákérdez arra, készek vagyunk-e megfelelően „karbantartani” a hitünkkel kapcsolatos, gyakran a gyermekkor homályába vesző ismereteinket? Készek vagyunk-e tanulni?

Élünk-e az élénk kerülő lehetőségekkel? Vagy úgy gondoljuk, hogy a Szentírás és az egyház tanításával elegendő megismerkedni valamikor életünk kezdetén, és ez aztán a konfirmációval

Olivér ugyanis *nem söpri szőnyeg alá a problémákat.*

le is zárul. Elhagyjuk a gyermeki dolgokat... De ugyanígy hangzik felénk a másik kérdés is: hajlandók vagyunk-e tanítani azokat, akiket Isten ránk bízott? Hiszen ezt a könyvet elsősorban nem a lelkész, a teológus írta ismeretlen olvasóinak, hanem egy nagypapa az unokáinak. Szülői, nagyszülői gondoskodásunkban van-e helye a Krisztusról való tanúságtételnek, a Biblia tanításába való bevezetésnek, a hit kérdéseiről való beszélgetésnek? Vagy elégedetten hátradőlünk, és megelégszünk a kívülről ránk húzott, patetikus hangzó hit- és erkölcsstan olykor meglehetősen kétesnek bizonyuló vívmányával?

Joób Olivér felelős lelkészként és gondoskodó nagyapaként ezzel a könyvvel válaszolt e fenti kérdésekre. Tulajdon unokáin kívül minden bizonnyal sokan olvassák majd a *Választ*, és számukra is segítség lehet egy-egy kérdés megválaszolásában, esetleg az idők során megfakult ismereteik helyreigazításában.

És akkor talán választ kapunk a kérdéseinkre, és jó válaszokat fogunk adni akkor, amikor mi válunk megkérdoztetekké.

1 A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai II. Budapest 1957. 56. old.

Summary

Our issue in Lent opens with a *sermon* from **Pál Kovács** retired pastor in which he announces the glory of the cross of Christ.

Our *Studies* column starts with the *lecture* of **Lajos Ordass** from 1946, hoping that our Readers will enjoy what it has to say even today. We bring the second part of the study from **Gergely Isó** about Bishop Ordass' *trip to Minneapolis*. The lecture given at the congregation of Lébény by **Antal Véghelyi** titled *...so that the cross of Christ does not lose its strength (1Cor 1,17)* makes one think and look ahead.

It is our tradition to bring parts of the lectures given at the *Luther conference*. This time our Readers can get to know the lectures of **Károly Hafenscher** and **Antal Véghelyi**.

We are happy to review the book from **Olivér Joób** titled *The Answer* published by the Ordass Lajos Foundation, hoping to make our Readers become interested in the volume.

We wish you blessed days and enriching reading with our current issue!

Zusammenfassung

Unser Ausgabe in der vorsösterlichen Fastenzeit beginnen wir mit einer *Predigt* von Pfarrer i.R. **Pál Kovács**, in der der Autor die Herrlichkeit des Kreuzes Christi Kreuz verkündet.

Die Rubrik *Studien* beginnt mit einer Vorlesung von **Lajos Ordass** aus 1946, darauf vertrauend, daß unsere Leser sich über die auch heute noch aktuellen Aussagen freuen werden. Wir veröffentlichen dann den zweiten Teil der Studie von **Gergely Isó** über die *Reise von Ordass nach Minneapolis*. Zum Nachden anregend und zukunftsweisend ist die Vorlesung von **Antal Véghelyi**, die er unter dem Titel *... damit das Kreuz Christi nicht um seine Kraft gebracht wird (1Kor 1,17)* vor der Gemeinde von Lébény gehalten hat.

Es ist unsere Tradition, daß wir die Vorträge der *Lutherkonferenz* in unserem Heft herausgeben. Aus diesem Anlass können unsere Leser Vorträge von **Károly Hafenscher** und **Antal Véghelyi** kennen lernen.

Mit Freude geben wir bekannt, daß die Lajos Ordass Stiftung das Buch *Antwort* von **Olivér Joób** herausgegeben hat, in der Hoffnung, daß wir Ihr Interesse in dieser Richtung wecken können,

Wir wünschen unseren Lesern einen gesegneten Alltag und eine bereicherndene Lektüre dieser Ausgabe unserer Zeitschrift.

E számunk szerzői

Dr. Hafenscher Károly lelkész, igazgató – Révfülöp, Budapest + Ordass Lajos püspök – Budapest
Isó Gergely történészhallgató – Veszprém Tubán József lelkész – Csorna
Kovács Pál ny. lelkész – Békéscsaba Véghelyi Antal lelkész – Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Iltzés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700 Ft. Külföldre 15€. Egy szám ára 450 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Böjti számunkat **Kovács Pál** ny. lelkész *igehirdetésével* indítjuk, melyben a szerző Krisztus keresztségének dicsőségét hirdeti meg.

A *Tanulmányok* rovatot **Ordass Lajos** 1946-ban elmondott *előadásával* kezdjük, bízva abban, hogy Olvasóink örülni fognak ma is aktuális mondanivalójának.

Isó Gergely *Ordass minneapolis-i útjáról* szóló tanulmányának második részét közöljük ezután. Elgondolkodtató és előremutató **Véghelyi Antal** előadása, melyet *...hogya a Krisztus keresztese el ne veszítse erejét (1Kor 1,17)* címen tartott a lébényi gyülekezetnek.

Hagyományunk, hogy a *Luther-konferencia* előadásaiból is közlünk folyóiratunkban. Ez alkalommal **Hafenscher Károly** és **Véghelyi Antal** előadásával találkozhatnak Olvasóink.

Örömmel ismertetjük az Ordass Lajos Alapítvány kiadásában megjelent **Joób Olivér**: *Válasz* című könyvét, remélve, hogy felkelthetjük iránta az érdeklődést.

Áldott mindennapokat és gazdagító olvasást kívánunk folyóiratunknak ezzel a számával Olvasóinknak!